

เกร็ดภาษา หนังสือไทย

ฉบับปรับปรุง

ที่มาของถ้อยคำ สำนวน ภาษิต คำพังเพย และหลากหลายเรื่องราว

น. พลายน้อย

ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปี ๒๕๕๓

เกร็ดภาษา หนังสือไทย

ฉบับปรับปรุง

น. พลาชน้อย

ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปี ๒๕๕๓

มนุษย์สร้างคำพูดขึ้นมา ชีตเขียนถ้อยคำลงบนแผ่นดินเหนียว ผืนหนัง ไม้ไผ่ และ
กระดองเต่า...

การค้นพบกระดาษและการพิมพ์ ทำให้หนังสือมีรูปลักษณ์ที่พกพาได้สะดวก
และเผยแพร่ไปในวงกว้างอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ การพิมพ์
ช่วยสถาปนาภาษาของแต่ละชาติให้มั่นคง ช่วยให้ภาษาของสามัญชนแพร่หลาย ทำให้
คนอ่านออกเขียนได้เพิ่มสูงขึ้น และขยายวงกว้างออกไปนอกวงผู้นำและนักบวช

และแท้จริงแล้ว การพิมพ์หนังสือคือการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงโคน
ทั้งทางความคิดและสังคม

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๒๕๑๒ พิมพ์ครั้งที่ ๒ : ๒๕๑๖
พิมพ์ครั้งที่ ๓ : ๒๕๒๔ พิมพ์ครั้งที่ ๔ : ๒๕๓๗
พิมพ์ครั้งที่ ๕ : ๒๕๔๕ พิมพ์ครั้งที่ ๖ : ๒๕๔๖
พิมพ์ครั้งที่ ๗ : ๒๕๕๓ พิมพ์ครั้งที่ ๘ : ๒๕๕๘
พิมพ์ครั้งที่ ๙ : พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ราคา ๒๕๕ บาท

พิมพ์โฆษณาครั้งนี้ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ตามกฎหมายแล้ว

© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ. ๒๕๕๘

ไม่อนุญาตให้สแกนหนังสือ หรือคัดลอกเนื้อหาส่วนหนึ่งส่วนใดเพื่อสร้างฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์
เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากสำนักพิมพ์และเจ้าของลิขสิทธิ์แล้วเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ส. พลายน้อย.

เกร็ดภาษา หนังสือไทย (ฉบับปรับปรุง). พิมพ์ครั้งที่ ๙ --กรุงเทพฯ : พิมพ์คำ, ๒๕๖๐.
๔๔๐ หน้า.

๑. ภาษาไทย--การไวยากรณ์. I. ชื่อเรื่อง.

๔๙๕:๙๑๓

ISBN 978-616-00-3171-9

ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร : วสันต์ พร้อมมิตรญาติ

บรรณาธิการเล่ม : วสันต์ พร้อมมิตรญาติ พิสูจน์อักษร : สุวิภา สุขีวงศ์

ออกแบบปก : เอกอนันต์ ศิริเลิศฤทัย จัดรูปเล่ม : นิพนธ์ เลิศชัยศิริสกุล

พิมพ์ที่ : บริษัทเยลโล่การพิมพ์ (๑๙๘๘) จำกัด

เจ้าของ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา : บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด

กรรมการผู้จัดการ/บรรณาธิการฝ่ายงานการ : วรพันธ์ โลกิตสถาพร รองกรรมการผู้จัดการ : ดร. สุภัคชญา โลกิตสถาพร

ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการฝ่ายงานการ : เจตยา โลกิตสถาพร

รองบรรณาธิการบริหาร/ผู้จัดการฝ่ายผลิตและศิลปกรรม : ธิญาภัทร์ พงษ์ไธย ผู้จัดการฝ่ายขาย : กิ่งแก้ว ลิกชะไชย

ผู้จัดการฝ่ายสื่อสารองค์กรและกิจการ : นฤเบศ สมฤทธิ์

หัวหน้ากองบรรณาธิการคิดสรรนวนิยาย : พชรพร บุญส่ง หัวหน้าหน่วยประชาสัมพันธ์ : อาริษา ศิริบุญ

คณะที่ปรึกษา

ที่ปรึกษาด้านบรรณาธิการ : รศ. ประพนธ์ เรืองณรงค์ รศ. ดร. พุทธกาล รัชธร

ที่ปรึกษาด้านกฎหมาย : ธนกร กองเพ็ง

สถาพรบุ๊คส์

จัดจำหน่ายทั่วประเทศโดย บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด

๑๘ ซอยลาดปลาเค้า ๖๓ ถนนลาดปลาเค้า แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพฯ ๑๐๒๒๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๕๕-๖ โทรสาร ๐ ๒๙๔๐ ๓๙๗๐

กองบรรณาธิการ : spbbooks.sarakadee@gmail.com

กองบรรณาธิการคิดสรรนวนิยาย : satapornbooks.editor@gmail.com

ฝ่ายสำนักงาน : info@satapornbooks.com

www.satapornbooks.com

หากท่านผู้อ่านพบหนังสือไม่ได้มาตรฐาน เช่น หน้ากระดาษสลับกัน หน้าขาดหาย การเข้าเล่มไม่สมบูรณ์

สำนักพิมพ์ยินดีรับผิดชอบเปลี่ยนหนังสือใหม่ให้ท่าน

โปรดติดต่อและส่งหนังสือคืนพร้อมระบุรายละเอียดการชำรุดไปตามที่อยู่ด้านบน

หรือ โทร. ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๕๕-๖ ต่อ ๒๑, ๒๔

สำนักพิมพ์นี้เป็นสมาชิกสมาคม
ผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือ
แห่งประเทศไทย

คำวิจารณ์ของ ดร. สิกรา พินิจกุล

ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้เป็นนักค้นคว้าที่ถ่อมตัวและใจกว้าง ที่ว่าถ่อมตัวนั้น ก็เพราะได้ออกตัวไว้ว่า “...ผู้เขียนมิใช่ผู้เชี่ยวชาญภาษาไทย เป็นแต่มีความสนใจใคร่รู้ ได้ตรวจสอบหาหลักฐานจดลงสมุดไว้อ่านเล่นนานมาแล้ว ฉะนั้นอาจจะมีย่อไรพลาดพลั้งไปบ้าง ก็ขอท่านผู้รู้ที่ปราศจากอคติ ได้กรุณาชี้แจงสั่งสอนด้วยเถิด”

ความใจกว้างของ “โสมทัต เทเวศร์” นั้น เป็นไปอย่างสัตย์ซื่อจริงใจ แฝงอยู่ในถ้อยคำตอนหนึ่งดังนี้ “อนึ่ง ความคิดความเห็นข้อใดจะผิดไปจากที่เชื่อๆ กันมา หรือที่ผู้รู้บางท่านอธิบายไว้ ก็ได้หมายความว่า จะบังคับเคี้ยวเทียมให้ท่านเชื่อตาม...ยังอ่านมากยิ่งคั่นมาก ก็ยังพบข้อขัดแย้งมากขึ้น ฉะนั้นการเชื่อมากน้อยเพียงใดจึงขึ้นอยู่กับหลักฐาน มิใช่ความเห็นซึ่งอาจจะผิดหรือถูกก็ได้” คำพูดเช่นนี้ย่อมออกจากปากผู้ที่มีความรู้มาก และจะไม่มีวันออกจากปากผู้ที่รู้หน่อยเป็นอันขาด

จุดมุ่งหมายของหนังสือ *เกร็ดภาษา หนังสือไทย* ก็คือ “มิใช่ตำราภาษาไทย...เป็นแต่เพียงสมุดบันทึกเล่าเรื่องเกร็ดเกี่ยวกับภาษาไทยทั้งอดีตและปัจจุบัน กล่าวถึงมูลที่มาตลอดจนความหมายของสำนวนโวหารและถ้อยคำต่างๆ รวมทั้งนิยาย นิทาน อันมีเรื่องเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ คำใดที่มีหลักฐานเกี่ยวกับผู้คิดตั้งและเวลาที่ใช้ ก็ได้บอกไว้เพื่อเป็นหลักฐาน คำใดที่อธิบายกันไว้แปร่งๆ ดูไม่น่าเป็นไปไม่ได้ ก็หยิบยกขึ้นมาวิจารณ์สันนิษฐานเป็นแนวทางไว้ให้คิดกันเล่น...” จะเห็นได้ว่าผู้เขียนมิได้โอ้อวดงานชิ้นนี้แม้แต่น้อย ทุกๆ ที่เป็นงานที่ใช้เวลาและความอุตสาหวิริยะที่แรงกล้าจริงจัง

ถ้าเปิดดูสารบัญ จะเห็นว่าเนื้อหาของ “เกร็ด” เหล่านี้ไม่ใช่ชนิดหน้อยแต่มีมากมายกว้างขวางรอบด้าน ประกอบด้วยสำนวนโวหารทั้งในอดีตและ

ปัจจุบันจริงๆ และไม่ใช่แต่เฉพาะภาษาไทยกรุงเทพฯ หรืออยุธยาเท่านั้น หากแต่ขยายวงกว้างไปถึงคำไทยถิ่นทุกภาค คำไทยในภาษาเขียนภาษาพูด ตลอดจนโบราณคดีฯ ส่วนคำวิชาการก็มีทั้งวิชาการสมัยใหม่และสมัยโบราณ อีกทั้งมีคำภาษากฎหมายที่เต็มไปด้วยความฉลาดรอบคอบรวมไว้ด้วยอย่างน่าสนใจ ส่วนนวนเปรียบเทียบไทยๆ ที่เรากำลังจะลืมคงมีโอกาสรื้อฟื้นขึ้น ถ้าครูบาอาจารย์ภาษาไทยเลือกหยิบเอาไปใช้เป็นวิทยาทานแก่ลูกศิษย์ มิฉะนั้นเราจะมีแต่นวนเปรียบเทียบที่แปลมาจากภาษาฝรั่งเศสๆ จีนๆ เข้าใจยาก เพราะวัฒนธรรมของเราต่างกับฝรั่ง ดังนั้นวิธีเปรียบเทียบของฝรั่งก็เกิดอยู่ในวัฒนธรรมของฝรั่ง สามัญชนคนไทยหาู้เห็นด้วยไม่

“โสมหัตถ เทเวอร์” เป็นผู้รู้ซึ่งในวิชาภาษาศาสตร์ และได้แสดงภูมิรู้นี้ออกมาอย่างถ่อมตัว ใช้ถ้อยคำสำนวนเรียบๆ ง่ายๆ ฟังดูไม่เป็นวิชาการ ถ้าไม่ตั้งใจฟังอาจจะคิดว่าผู้พูดไม่รู้วิชาการก็ได้ ทั้งนี้เพราะเดิมทีข้อความเหล่านี้เขียนขึ้นเพื่ออ่านในรายการวิทยุศึกษา ซึ่งเป็นรายการที่ให้ความรู้หนักๆ ด้วยวิธีเบาๆ เช่นผู้เขียนใคร่จะกล่าวถึงความแตกต่างระหว่างภาษาเขียนกับภาษาพูด ก็กล่าวอย่างธรรมดาๆ นุ่มนวล เข้าใจง่าย และยกย่องผู้อ่าน (หรือผู้ฟัง) ว่า

“ท่านผู้อ่านก็คงทราบกันดีแล้วว่า ภาษาพูดมาก่อนภาษาหนังสือ เพราะคนเราพูดได้ก่อน เมื่อเรียนหนังสือจึงใช้ภาษาหนังสือ แต่ระเบียบ (โปรดสังเกตว่าผู้เขียนไม่ใช่คำว่า ‘ไวยากรณ์’ แทนคำว่า ‘ระเบียบของภาษา’) ของภาษาพูดกับภาษาหนังสือไม่เหมือนกัน ภาษาพูดอาจจะใช้สั้นๆ พอฟังเข้าใจในระหว่างที่พูด อาจจะตกประธานหรือคำประกอบบางคำไปบ้างก็ได้... บางทีก็ใช้ภาษาเฉพาะที่เข้าใจกันในระหว่างผู้พูด (โปรดสังเกตว่าผู้เขียนไม่ใช่คำว่า ‘สแลง’ แทนคำว่า ‘ภาษาเฉพาะที่เข้าใจกันในระหว่างผู้พูด’ ซึ่งคนอื่นฟังแล้วไม่รู้...”

การหลีกเลี่ยงศัพท์เฉพาะ หรือคำวิชาการ หรือคำภาษาต่างประเทศนั้นทำได้ยากมาก แต่ “โสมหัตถ เทเวอร์” ประสบความสำเร็จอย่างงดงาม

และมีเสน่ห์ การที่แฟนวิทยุศึกษาเรียกร้องนั้น นอกจากผู้ฟังจะได้รับความรู้ความบันเทิงอย่างเต็มที่แล้ว ก็เห็นจะเป็นเพราะติดใจเสน่ห์ของการใช้ภาษาของ “โสมทัต เทเวอร์” ที่ได้บรรจงลงเลขยันต์ไว้ด้วยความอ่อนโยน ถ่อมตัว ยกย่องผู้ฟัง มีอารมณ์ขัน และมีความปรารถนาดีฉันมิตรแท้อย่างจริงใจ เมื่อ “โสมทัต เทเวอร์” ให้สิ่งอันทรงคุณค่าแก่ผู้ฟังผู้อ่านเช่นนี้ ก็เป็นธรรมดาที่ผู้ฟังผู้อ่านย่อมตอบสนอง “โสมทัต เทเวอร์” ด้วยไมตรีจิตที่จริงใจมิได้ยิ่งหย่อนกว่ากันเลย ผู้ที่ทักท้วงก็ทักท้วงด้วยความปรารถนาดีฉันมิตรแท้เช่นกัน

ดังนั้นถ้าจะเสนอข้อคิดเห็นนิดหน่อยและปราศจากอคติ ณ ที่นี้ เพื่อว่า “โสมทัต เทเวอร์” จะลองรับฟังดู ก็คงนับได้ว่าเป็นสิ่งที่ควรทำ คือในเรื่องของ “เรือนจำ” ผู้เขียนได้ให้เหตุผลของคำผสมไว้ด้วยหลักฐานจากหนังสือกฎหมายโบราณ เพื่อให้เข้าใจว่าทำไมจึงใช้คำว่า “เรือน” (หน้า ๑๓๐-๑๓๑) แต่แล้วก็มีคำอธิบายคำว่า “จำ” ต่อให้ชัดเจนอย่างมีส่วนลัดกับคำอธิบายว่า “เรือน” ทำให้ผู้อ่านรู้สึกขาดๆ ไปบ้าง ถึงแม้จะพูดให้หนักคิดว่า “เรือนจำนั้น นอกจากจะหมายถึงเรือนที่คุมขังแล้ว ชื่อเรือนจำยังเป็นคติที่เตือนใจเตือนสติของคนที่เคยเข้าไปอยู่อีกด้วย...” หาก “โสมทัต เทเวอร์” จะกรุณากล่าวย้ำอีกสักนิด เช่นว่า “จำ” แปลว่า กักขัง เป็นคำที่มีรากฐานจากภาษาขอม ตัวอย่างเช่น “ปักชำจำกรง” หมายความว่า “นกขังอยู่ในกรง...” หรืออะไรๆ ที่เพิ่มเติมขึ้นอีกทำนองนี้ ผู้อ่านก็จะไม่รู้สึกว่ามื่ออะไรขาดหายไป

ส่วนการอธิบายคำว่า “ค่อยยังชั่ว” นั้น (หน้า ๓๐๒) คำว่า “ค่อย” ในที่นี้ก็แปลว่า “ทุเลา” หรือ “ยังชั่ว” เป็นคำไทยถิ่นทางใต้ ใช้ควบคู่กับไทยภาคกลาง เช่นเดียวกับคำไทยถิ่นภาคอื่นๆ เช่น เง่า (เหนือ) คู่กับโง่ เสือคู่กับสาด (อีสาน) เป็นต้น สำหรับคำอธิบายที่ละเอียดและกว้างขวางเกี่ยวกับคำว่า “รับประทาน” นั้น ก็น่าจะลองเพิ่มเติมเปรียบเทียบกับคำว่า “รับทาน” ตลอดจนคำเขมรว่า “ตตวลทาน” (ทานออกเสียงเตียน) แปลตัวต่อตัว “ตตวล” แปลว่า รับ “ทาน” แปลว่า ทาน การออกเสียง “รับ” นั้นอาจมี

เสียงเชื่อมจากตัวสะกด “บ” ไปยัง “ทาน” เกิดเป็นเสียง “ปะ” แล้วลากเข้า
บาลีเป็น “ประทาน” ก็น่าจะได้เหมือนกัน

อารมณ์ขันของ “โสมทัต เทเวอร์” มีแทรกอยู่ทั่วไป เป็นความขันที่
เกิดจากการใช้ความคิด มีใช้ขันอย่างลมๆ แล้งๆ เมื่อคิดแล้วก็ได้รับความรู้
เรื่องสนุกๆ ที่นำมาเล่านั้น นำความเบิกบานมาให้ผู้อ่านได้อย่างพอเหมาะ
พอควร เช่น การเล่าถึงภาษาในตำรายาโบราณที่คัดลอกตกๆ หล่นๆ ต่อ
กันมา “กินกะไดทากะได” ต้องการจะบอกว่า “กินก็ได้ทาก็ได้” (หน้า ๓๓๓)

นอกจากจะให้ความรู้เรื่องสำนวนภาษาและหนังสือไทยแล้ว หนังสือ
เล่มนี้ยังให้ความรู้เกี่ยวกับสังคมไทยอีกหลายแง่หลายมุม ตลอดจนความ
รู้เกี่ยวกับมานุษยวิทยา (Anthropology) เช่น เรื่องของพวกส่วย (หน้า
๓๓๑) เป็นต้น ยิ่งกว่านั้น ข้อเขียนในหนังสือ *เกร็ดภาษา หนังสือไทย* ยังเปิด
โอกาสให้ผู้รักการค้นคว้าทั้งหลายได้อาศัยใช้ประโยชน์สำหรับศึกษา
ภาษาไทยในแง่มุมต่างๆ ต่อไปอีก เช่น อาจจะศึกษาเปรียบเทียบภาษา
ที่ใช้เรียกชื่อสถานที่ (Toponymy) “โสมทัต เทเวอร์” ได้วางลู่ทางไว้แล้ว
ในการสันนิษฐานเกี่ยวกับชื่อตำบล “พงตึก” “ป่าตึก” “ไพร่คุก” วิชา
Toponymy นี้ยังไม่ค่อยมีใครศึกษาอย่างจริงจังในบ้านเมืองของเรา

หนังสือ *เกร็ดภาษา หนังสือไทย* เป็นหนังสือที่มีอำนาจ สามารถ
เปลี่ยนทัศนคติของคนไทยที่ปรามาสภาษาไทยว่า “ไม่มีอะไร” และเปลี่ยน
ทัศนคติของคนไทยที่หลงคิดว่าตัวเองรู้ภาษาไทยดีเหลือเกินอีกด้วย

(คัดมาจากคอลัมน์ “ตลาดหนังสือ” ในหนังสือพิมพ์ *ไทยรัฐ* ฉบับ
วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๓)

คำนำสำนักพิมพ์

อันว่าภาษานั้นมีเกิดมีดับ เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ถ้าไม่มีใครทำบันทึกถึงที่มาและความหมายของถ้อยคำไว้ ก็ยากที่คนรุ่นหลังจะเข้าใจภาษาได้ทะลุปรุโปร่ง ดังที่คนรุ่นหลังมักจะอ่านหนังสือสมัยเก่าไม่เข้าใจ เพราะแปลความหมายไม่ออก คำบางคำ แม้จะหันไปพึ่งพจนานุกรมก็ไม่ได้คำตอบ

หนังสือ *เกร็ดภาษา* หนังสือไทย จึงคล้ายกับจะทำหน้าที่ดังกล่าว ผู้เขียนหยิบถ้อยคำสำนวนไทยมาเล่าอย่างง่ายๆ คำไหนมีหลักฐานประวัติความเป็นมา ก็แจกแจงให้รู้กัน คำไหนเกี่ยวกับนิยาย นิทาน ก็เล่ารวมไว้ นอกเหนือจากเกร็ดความรู้ในทางประวัติศาสตร์ วรรณคดี ที่แทรกไว้เป็นระยะ จึงเป็นหนังสือเกี่ยวกับภาษาไทยที่อ่านสนุกและได้ความรู้มาก การที่หนังสือ *เกร็ดภาษา* หนังสือไทย พิมพ์ซ้ำเป็นครั้งที่ ๔ แล้ว แสดงว่าเป็นหนังสือที่ “ไม่ธรรมดา” เลย

ในการพิมพ์ครั้งล่าสุดนี้นับว่าสมบูรณ์กว่าทุกครั้ง เพราะนอกจากจะเสริมเนื้อหาใหม่ ยังมีคำแปลกๆ เพิ่มขึ้นอีกจำนวนหนึ่ง แล้วบรรณาธิการยังได้ตรวจทานต้นฉบับกับฉบับพิมพ์ครั้งแรกๆ และทำดัชนีค้นคำอย่างละเอียด ซึ่งเป็นเอกลักษณ์และแบบฉบับหนังสือของ ส. พลายน้อย

อนึ่ง เดิมผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ใช้นามปากกาว่า “โสมทัต เทเวศร์” แต่ปัจจุบันนามปากกาไม่เป็นความลับอีกต่อไป ในการพิมพ์ครั้งนี้ จึงใช้ชื่อผู้เขียนว่า “ส. พลายน้อย” เพื่อให้เข้าสู่ชุดกับหนังสือในนามปากกาที่พิมพ์คำสำนักพิมพ์ได้จัดพิมพ์มาแล้วทุกเล่ม

พิมพ์คำสำนักพิมพ์มั่นใจว่าท่านผู้อ่านจะได้รับประโยชน์และความเพลิดเพลินจากหนังสือภาษาไทยที่ “ไม่ธรรมดา” เล่มนี้

พิมพ์คำสำนักพิมพ์

คำนำ ในการพิมพ์ครั้งที่ ๔

เมื่อพิมพ์หนังสือ *เกร็ดภาษา หนังสือไทย* ออกเผยแพร่ครั้งแรกนั้น ผู้เขียนออกจะหวาดหวั่นอยู่มาก เพราะเป็นครั้งแรกที่อาจหาญเขียนเรื่องของภาษาไทย อันมิใช่ความถนัดหรือเคยเขียนมาแต่ก่อน ข้อที่หวาดหวั่นนั้นก็เพราะเกรงไปว่าจะกลายเป็นอาမะพร้าวหัวมาขายสวน เอาแป้งนวลมาขายชาววัง จะมีใครสักกี่คนที่สนใจอ่านเรื่องทำนองนี้ แต่แล้วในเวลาไม่นานเท่าไรนัก หนังสือเล่มนี้ก็ขาดตลาด แสดงว่ามีผู้สนใจซื้อหาไปอ่านกันมาก ความจริงหนังสือเล่มนี้ไม่ได้กล่าวถึงเฉพาะภาษาไทย แต่มีเรื่องของประวัติศาสตร์ โบราณคดี วรรณคดี แทรกอยู่ทั่วไป เกือบจะเรียกว่าเป็นสารคดีที่มีหลายรส และได้ทราบว่ามีครูบาอาจารย์บางท่านได้นำเอาความรู้ความคิดจากหนังสือเล่มนี้ไปเขียนเสียใหม่ก็มี บางท่านที่เป็นอาจารย์สอนภาษาไทยก็บอกว่าเป็นหนังสือที่แนะวิธีสอนภาษาไทยให้สนุกได้อย่างวิเศษ และขอให้เขียนต่อไปอีก

เมื่อความหวาดหวั่นได้กลับกลายเป็นความชื่นชมยินดีเช่นนั้น ผู้เขียนก็ได้แต่ระลึกถึงความเมตตาของท่านทั้งหลาย บรรดาที่ได้ชักถามหรือขอให้ผู้เขียนช่วยค้น ซึ่งทำให้ผู้เขียนเกิดความอยากรู้อยากเรียน ต้องค้นหาคำตอบจนมีความรู้ต่างๆ มาเขียนเล่าสู่กันฟัง เพราะลำพังผู้เขียนเองแล้ว ก็คงไม่มีความคิดที่จะเขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาเป็นแน่ อีกท่านหนึ่งที่จะเว้นขอบคุณเสียมิได้คือ ดร. สิทธา พิณภูวดล ท่านผู้นี้ได้กรุณาวิจารณ์หนังสือ *เกร็ดภาษา หนังสือไทย* ลงในหนังสือพิมพ์ *ไทยรัฐ* ผู้เขียนเห็นว่าคำวิจารณ์นั้นได้สอดแทรกความรู้ความคิดไว้ด้วย จึงได้ขออนุญาตรวมพิมพ์ไว้ในครั้งนี้

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๔ นี้ ได้เขียนเพิ่มเติมรายละเอียดและถ้อยคำต่างๆ ขึ้นอีกมาก หวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ท่านที่สนใจมากยิ่งขึ้น

คำนำ ในการพิมพ์ครั้งแรก

ก่อนที่จะท่านจะอ่านหนังสือเล่มนี้ต่อไป ขอได้โปรดทำความเข้าใจเสียก่อนว่า หนังสือ *เกร็ดภาษา* หนังสือไทย เล่มนี้ มิใช่ตำราภาษาไทยอย่างที่มีผู้เขียนกันดาษดื่นนั้นเลย เป็นแต่เพียงสมุดบันทึกเล่าเรื่องเกร็ดๆ เกี่ยวกับภาษาไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน กล่าวถึงมูลที่มาตลอดจนความหมายของสำนวนโวหารและถ้อยคำต่างๆ รวมทั้งนิยาย นิทาน อันมีเรื่องเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ คำใดมีหลักฐานเกี่ยวกับผู้คิดตั้งและเวลาที่ใช้ ก็ได้บอกไว้เพื่อเป็นหลักฐาน คำใดที่อธิบายกันไว้แปร่งๆ ดูไม่น่าเป็นไปได้ ก็หยิบยกขึ้นมาวิจารณ์สันนิษฐานเป็นแนวทางไว้ให้คิดกันเล่น ถึงท่านที่เป็นอาจารย์สอนภาษาไทยจะลองอ่านเล่นดูบ้าง ก็เชื่อว่าจะได้ประโยชน์อย่างน้อยก็ไม่ต้องเสียเวลาค้นให้ลำบาก

แรกเริ่มเดิมทีที่จะคิดรวบรวมเรื่องนี้ ก็เนื่องมาจากผู้รับจัดรายการเกี่ยวกับภาษาไทยของสถานีวิทยุศึกษา ได้หยุดหายไปอย่างกะทันหัน ผู้จัดรายการจึงได้ใช้ให้ผู้เขียนลองเขียนขัณฑ์ตาหัพโวลคราวหนึ่ง เมื่อผู้จัดคนเดิมกลับมาาก็ให้ยุติ ครั้นเขียนไปได้สามสี่ตอน คนจัดเดิมก็ไม่ยอมกลับมาทำต่อไป และเผอิญมีคนฟังรายการนี้บอกว่าได้ประโยชน์ ให้ความรู้ด้วยสนุกดีด้วย ไม่หนกสมอง ให้ทำต่อไปอีก ผู้เขียนก็ชะล่าใจ เพราะนึกว่าได้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมเรื่องเหล่านี้ไว้มาก เห็นจะเล่าต่อไปได้อีกนาน ก็รับปากประกอบกับมีผู้สนใจสอบถามถึงที่มาของถ้อยคำภาษาอยู่เสมอ ทำให้ต้องค้นคว้าตรวจสอบอยู่ตลอดเวลา อะไรที่ไม่รู้จักถามท่านที่รู้ ถ้าไม่มีใครรู้หรือตัดสินกันไม่ได้ ก็ลองสันนิษฐานเล่น แต่ก็บอกไว้ชัดเจนว่าอะไรเล่นอะไรจริง เป็นการขุดคุ้ยเรื่องที่มองผ่านๆ กันไปขึ้นมาให้ช่วยกันพิจารณา

โดยเหตุที่ผู้เขียนมิใช่ผู้เชี่ยวชาญภาษาไทย เป็นแต่มีความสนใจใคร่รู้ ได้ตรวจสอบหาหลักฐานจดลงสมุดไว้อ่านเล่นนานมาแล้ว ฉะนั้นอาจจะมึนอะไรพลาดพลั้งไปบ้าง ก็ขอท่านผู้รู้ที่ปราศจากอคติได้กรุณาชี้แจงสั่งสอนด้วยเถิด

อนึ่ง ความคิดความเห็นข้อใดจะผิดไปจากที่เชื่อๆ กันมา หรือที่ผู้รู้บางท่านอธิบายไว้ ก็ได้หมายความว่า จะบังคับเคี้ยวเชื้อมิให้ท่านเชื่อตามผู้เขียน เป็นแต่แนะให้คิดชวนให้สงสัย เพื่อช่วยกันศึกษาหาความจริงเท่านั้น ว่าจะยกตนอวดฉลาด เป็นปราชญ์ทางภาษาก็หาไม่ เพราะการศึกษาหาที่มาของถ้อยคำภาษาโบราณนั้น ก็ดูจะเข้าตำรา “รู้มากยากนาน” เนื่องจากถ้อยคำและสำนวนโวหารบางคำ ได้มีผู้อธิบายกันไปคนละทางสองทาง ยิ่งอ่านมาก ยิ่งค้นมาก ก็ยิ่งพบข้อขัดแย้งมากขึ้น ฉะนั้นการจะเชื่อมากน้อยเพียงใด จึงขึ้นอยู่กับหลักฐาน มิใช่ความเห็นซึ่งอาจจะผิดหรือถูกก็ได้

เรื่องของภาษาไทยไม่มีที่สิ้นสุด เพราะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกวัน แม้ในขณะที่หนังสือนี้กำลังพิมพ์อยู่ ก็มีภาษาพูดใหม่ๆ เกิดขึ้นอีกมาก เช่น พูดกันว่า “สนไหม” เข้าใจว่าจะตัดมาจาก “สนใจไหม” นั่นเอง ถ้าใครไม่ไปตามที่พูดกันไว้ ก็พูดกันว่า “เบี้ยว” อย่างนี้เป็นต้น ฉะนั้นเท่าที่รวมไว้ในหนังสือเล่มนี้ จึงเป็นเพียงส่วนน้อยที่นึกได้เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ผู้รวบรวมต้องขอขอบคุณท่านที่สนใจซักถาม และท่านที่ให้อกำลังใจสนับสนุน จนมีโอกาสดำเนินงานชิ้นนี้ได้สำเร็จอีกครั้งหนึ่ง

โสภทัต เทเวศร์

สารบัญ

กล่าวถึง	• คำต้อนรับของชนบางชาติ • เครื่องหมายสวัสดิภาวะ • ที่มาของคำว่า “สวัสดิ” • ต้นเหตุที่ไทยใช้คำว่า “สวัสดิ” เป็นคำทักทาย	๑๙
กล่าวถึง	• ความวิปริตทางภาษาในสมัยโบราณ • รัชกาลที่ ๔ ทรงแก้ภาษาอย่างไร • การใช้คำว่า “ปิดตรา”, “ตีตรา”, “ประทับตรา” • การใช้คำว่า “ฤๅ”	๒๔
กล่าวถึง	• “เอามาอันหนึ่ง” • อย่างว่า • ทำตาเพื่องตาสลึง • ภาษาชาววัด • ฝ่าย, ภาย, พาย, ฝ่าย, พาย ควรใช้อย่างไร	๓๐
กล่าวถึง	• คำผวน • หนังสือกลอนคำผวน • จศก • ที่มาของคำว่า “ศพ” • นิทานเรื่อง บ้านม้าภาษี • คำว่า “หิว” กับ “ศิระะ”	๓๖
กล่าวถึง	• การแก้คำให้เป็นบาลีสันสกฤต • ถันวิฬาร์ • สัตว์โต • หลังกาแดง • โรงเรียนดัดจริต • หนังสือพิมพ์ดัดจริต • ฝอย	๔๒
กล่าวถึง	• เรือใหญ่ท้ายแกว่ง • คำว่า “ปากใต้” กับ “ปั๊กใต้” • ฝ่ายเหนือ • คำว่า “บาดหมาย” กับ “ บัตรหมาย” • ติดเนื้อต้องใจ • ชอบเนื้อเจริญใจ	๔๘
กล่าวถึง	• การเข้าใจความหมายผิด • ยกทรง • กระโปรง • ฉีกอกกรวมหัว • คนพวง • หีบเผย • การใช้คำว่า “พบ” กับ “ปะ”	๕๕
กล่าวถึง	• ความหมายของคำว่า “กะบอง” ในภาคต่างๆ • ช้างแดง • ช้าง • การแก้หนังสือ • การเขียนหนังสือในสมัยก่อน • การพิมพ์พระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้าน	๖๐

กล่าวถึง	• การใช้คำสั้น • ที่หนักที่เบา • การใช้คำว่า “ตระหนัก” • ความหมายของคำว่า “กะบอง” ในภาคต่างๆ • ใต้ไฟฟ้า	๖๖
กล่าวถึง	• คำว่า “ล้าง” • การบัญญัติศัพท์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ • สถานี • รถยนต์ • กัดฟันมันสยาม • ซี่จําปลัก • เรื่องและคำว่า “ประปา” • ประวัติของคำว่า “ไปรษณีย์” และ “โทรเลข” • อนุสาวรีย์	๗๒
กล่าวถึง	• คำว่า “รดน้ำ” • เสก • หลั่งน้ำ • อาบน้ำศพ • รดเป็นคุณ • รดเป็นชา • การใช้คำว่า “สมรส” • คำว่า “ปิ่นโต” เป็นภาษาอะไร	๘๒
กล่าวถึง	• คำว่า “ผิดฝาผิดตัว” • ถูกตัวถูกฝา • สวะ • โรงเรียน • โรงสกุล • โรงสอน • วิก	๘๙
กล่าวถึง	• ภาษาหนังสือในสมัยรัชกาลที่ ๖ • คำว่า “แกแดด” • ขี้ปะติ๋ว • ห้ายไม้งอน • สั้ม • เวจ • ถาน	๙๕
กล่าวถึง	• คำว่า “โตดรม” • “หังรม” • “โจนรม” • คำว่า “รม” • “กางรม” • “หุปร่ม” • แดกหัก • เปรี๊ย • เหม็นเปรี๊ย • เปรี๊ยปาก • ตีกริ • มีเปอร์เซ็นต์ • ฟู • หลักการแต่ง	๑๐๑
กล่าวถึง	• พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ • ความหมายของคำว่า “พระราชนิพนธ์”	๑๐๗
กล่าวถึง	• คำว่า “พิเรนทร์”, “เล่นพิเรนทร์”, “ดื้อพิเรนทร์” • ผัวตาย • แม่ลูกอ่อนไปตลาด • ไม่ได้ไม่เสีย • เสมอ • สี่ศอก • ลูกกระสุน	๑๑๙
กล่าวถึง	• คำว่า “เกริน” • ประวัติของคำว่า “เกริน” • สั่งสม, สะสม • ควงไม้ • กอปร • กรุและตรูต่างกันอย่างไร • เทพดำรง	๑๒๕

กล่าวถึง • คำว่า “ลูก” • ตะราง • เรือนจำ • “ตึก” มาจากภาษาอะไร ๑๓๐
 • น้อยศอกนอกนิ้ว • กลั่นจ้อ • น้อยราชนทร์ • บังหลวง
 • ฉินนะภินนะ • ชายฉกรรจ์ • ลักษณะชั่วสามอย่าง
 • ภาษาดอกเบ๊

กล่าวถึง • หญิงสะกัน • ทนายนความ • ว่าต่าง • แก่ต่าง • หมอความ ๑๓๖
 • ต่างเรือนแฝง • โทโสมาแขก • เทศนัยก • เมียกลางเมือง
 • เมียกลางนอก • เมียกลางทาสี • เมียชั้นหมากหลวง
 • หัวมังกุท้ายมังกร

กล่าวถึง • สำนวนภาษาในสมัยรัชกาลที่ ๕ • ชิดติด • เขม • กุ • โก่อ ๑๔๑
 • ตรุด • กรุด • โคง • จั้มก้อง • ตักหมอน • โก่อ • จ้ามจับ
 • ทึ่ง • พัน • โก่อ • เก • มวย

กล่าวถึง • สำนวนโวหาร • น้ำอาบโค • นอนคลอง ๑๕๒
 • เหตุที่หนังสือพิมพ์ผิดมาก • คำว่า “สารูป” กับ “สารูป”
 • เม็ก • หนังสือเรื่อง เทศนาเรื่องนิทานมิกาทุระ

กล่าวถึง • คำว่า “สิ่งตีพิมพ์” • หนังสือพิมพ์ • อักษรพิมพ์ • คุ่มเหง ๑๖๑
 • ในหลวง • หนังสือ ราชกิจจานุเบกษา
 • ความหมายของคำว่า “ช่อง” • ตั้งช่อง • ของขวัญ
 • เจ้าบ้านผ่านเมือง • ปิตาจ • สาก • เียบเป็นแปสาก • เอวังกิม

กล่าวถึง • คำว่า “ชัษณะ”, “ชษณะ”, “กษณะ” ๑๗๒
 • เหตุที่ภาษาตาย หรือสูญหายไม่มีใครรู้ความหมาย
 • อักโกสวัตถุ ๑๐ ประการ • เรื่องของคำหยาบ

กล่าวถึง • คำว่า “ลากเข้าวัด” • สวด • เจริญพร • คำว่าบาตร ๑๗๘
 • ถลกบาตร • ลักษณะของบาตรและการใช้บาตร • บาตรแก้ว
 • บาตรใหญ่ • เถรสองบาตร • ปากบาตร

กล่าวถึง • ความเป็นมาของคำว่า “ยกกระบัตร์” ๑๘๔

กล่าวถึง • ส่วนเกี่ยวกับเงินตรา • สิบเบี้ยไกล้มือ ๑๙๐
• ขายน้าวันละห้าเบี้ย • เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน • พุดไปสองไพเบี้ย
• เบี้ยน้อยหอยน้อย • เบี้ยบายรายทาง • เบี้ยหวัด • เบี้ยเลี้ยง
• เบี้ยปรับ • เบี้ยบำนาญ
• เบี้ยกันดาร • เบี้ยภาษา • เบี้ยคว่ำ • เบี้ยหาง

กล่าวถึง • การรักษาอุโบสถ • คำว่า “ลงโบสถ์” และ “ไม่ลงโบสถ์” ๑๙๗
• ที่มาของคำว่า “ชายสามโบสถ์” • หญิงสามผัว ชายสามโบสถ์

กล่าวถึง • ส่วนเปรียบเทียบเกี่ยวกับสัตว์ • เอาจเป็นมดตะนอย ๒๐๒
• มดแดงเผ่ามะม่วง • ส่วนเกี่ยวกับกบและคางคก • ควาย
• วัว • นิทานเรื่อง เห็นช้างเท่าหมู • ส่วนเกี่ยวกับแมว
• ส่วนเกี่ยวกับสุนัข • นกกระจอก • หอย • ปู • กุ้ง
• นิทานเรื่อง กุ้ง

กล่าวถึง • ส่วนเกี่ยวกับเต่า • จระเข้ • เปรียบเทียบการเดินทางของคนกับสัตว์ ๒๑๑
• ม้า • ช้าง • เดินทางควาย • เดินทางกา • เดินทางเป็ด
• หงส์เหิน • ส่วนเกี่ยวกับตุ๊กแก • มือกา • กาเหว่า
• คำว่า “จองหองพองชน” • ส่วนเกี่ยวกับลิง • หิงห้อย

กล่าวถึง • ส่วนเปรียบเทียบเกี่ยวกับพฤกษชาติ • ดำเป็นตอตะโก ๒๒๕
• หัวหลักหัวตอ • ต่อบ้านมะพลับหลังตะโก • หยวก
• กลีบบัว • การเปรียบเทียบผู้หญิงกับดอกไม้ • ไม้ไกล้มิ่ง
• รมโพธิ์รมไทร • ปากบอน • ตัดไม้อย่าไว้นှေး • ปีกกล้าขาแข็ง
• ตาลยอดดำน • เรื่องของลูกยาง • ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น

กล่าวถึง • ส่วนเปรียบเทียบเกี่ยวกับเครื่องครัว • ตัวกตะบาย ๒๓๙
• เสน่ห์ปลายจวัก • ข้อห้ามการใช้จวัก • จวักไม่รู้รสแกง
• การใช้กระจำทำของขลัง • คำว่า “กระจำ” “จวัก” “กวัก”
• เสือสิ้นจวัก สุนัขจนตรอก

กล่าวถึง • เรือกำปั่น • หีบกำปั่น • คำว่า “มิ” กับ “ไม” • หามได้ ๒๔๖
 • หาไม่ได้ • มิติมิร้าย • ไมติไมร้าย • มียารา • มียาเลย
 • กระจอกงอกร่ง • กระแต้ว กระแตว • ตะแหงว
 • ผมหยิกหน้ากล้อ • ผู้ชายพายเรือ • ผู้หญิงยิงเรือ

กล่าวถึง • สุภาชิตไทย • คำพังเพย • เชียมซี • กรุงโรมไม่ได้สร้างเสร็จ ๒๕๓
 ในวันเดียว • กวาดัวจะสุก งาก็ไหม้ • กว่าจะรู้ส้น้ำค้างใส
 ลาโงก็ขาดใจตายเสียแล้ว • กระแสน้ำและเวลาไม่ค่อยใคร
 • ผู้หนึ่งฤาผู้สอง • ตีเรือยังไม่ติดโคลน • ตัดหางปล่อยวัด
 • ต่อกหางปล่อยวัด • โหมโรง • ลงโรง • ลาโรง • ลงโรง

กล่าวถึง • สะพานเบี่ยง • พระมาลาเบี่ยง • คำว่า “คนละ” • เหนดู ๒๖๐
 • ที่บ้าน, พกบ้าน • มีเรือน • หน้าบ้าน, หลังบ้าน
 • ฝ่ายหน้า, ฝ่ายใน • ท้ายครัว

กล่าวถึง • คำว่า “อินทรธนู” • คนกับตนต่างกันอย่างไร • คำว่า “ตัว” ๒๖๖
 • คำว่า “ท่า” • ศัพท์สันนิษฐาน • “ซาม” มาจากภาษาอะไร

กล่าวถึง • คำว่า “ปิดทองหลังพระ” • ขาดดีสีต้องแดง • ใส่ร้ายป้ายสี ๒๗๒
 • ใส่สี • สีกรมท่า • สีกากี • สีทองอ่อน • สีหมากสุก
 • สีเม็ดมะปราง • สีทับทิม • ปากสว่าง • พिरาไน • พिरากล
 • พिरากวน

กล่าวถึง • ประวัติคำว่า “ประชาธิปไตย” • เซษฐบุรุษ • คำว่า “กัน” ๒๗๗
 เป็นภาษาอะไร • ที่มาของคำว่า “เถรตรง” • คำว่า “สิ้น”
 • คำว่า “นิล” เป็นภาษาอะไร • “มณีนีล”, “นิลรัตน์”,
 “นิลวรรณ” แปลว่าอะไร

กล่าวถึง • คำว่า “ผีจักร” “ผีเท้า” “ผีพาย” • ประวัติคำว่า “ผะหมี่” ๒๘๓
 และการเล่นผะหมี่ • คำว่า “รูปหล่อ” มีใช้เมื่อไร
 • ทำไมจึงเรียกว่า “รูปทอง” • คำว่า “คอกกลม”, “เอวกลม”, “เอวกิ่ง”
 • ประวัติคำ “บาทหลวง”

กล่าวถึง • การนุ่งผ้าแวนของมอญใน นิราศพระบาท • คำว่า “มั่ว” ๒๘๙
• ลวกด้วยน้ำเย็น • คำว่า “ลุ่มจม” • นาล่ม
• รดลุ่มครั้งรัชกาลที่ ๔

กล่าวถึง • การใช้คำว่า “กิน”, “สวย”, “รับพระราชทาน”, “รับประทาน” ๒๙๕
“รับอาหาร” • “พระเจ้าวรวงศ์เธอ” กับ “พระวรวงศ์เธอ”
ต่างกันอย่างไร • คำว่า “ไฟ” มาจากภาษาอะไร • ภาษาในวงไฟ
• ลำนวนภาษาที่ใช้กำหนดเวลาและระยะทางของคนโบราณ

กล่าวถึง • คำว่า “ค่อยยังชั่ว” • หางเสือ • น้ำใสใจคอ • นิสัยใจคอ ๓๐๒
• น้ำใจในคอ • “แปดสาเหฺรก” และ “เจ็ดชั่วโคตร” นับกันอย่างไร
• อุปการ, นาฏกรรม, นาฏดนตรี

กล่าวถึง • คำว่า “กะปิ”, “งาปิ”, “เยื่อเคย” • ลักษณะงาปิของพม่า ๓๐๘
• ประกาศและพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กล่าวถึง • “ตะกร้อ” มาจากไหน • คำเรียก “ตะกร้อ” ของชาติต่างๆ ๓๑๔
• ตะกร้อมาจากคำอะไร • ทำไมคนโบราณจึงใช้ “ช” เป็นตัวการันต์
• คำว่า “ครุฑ” และ “ครุฑ”

กล่าวถึง • ชื่อนางพิมพิลาไลย • การยียดเสียงของคำ ๓๑๙
• การเปลี่ยนตัวสะกด • คำว่า “คึกษา”, “สาน”, “ศาล”, “ศาลา”
• ชื่อแต่งต่างๆ เช่น แต่งโม, แต่งกวาง, แต่งหนู หมายถึงอะไร

กล่าวถึง • คำว่า “ตักแตนม”, “แตนม” แปลว่าอะไร • นามเดิมของ ๓๒๕
ท้าวสุนาริเชียนอย่างไร • คำว่า “โม” และ “ม่” ในภาษาอีสาน
• ภาษาที่ใช้อยู่พรของจีน • คำว่า “แงตาข้า”, “จับเบ็ด”, “ซู้ย”
“ตุ๊กตางา”, “โลซก”, “ตีกัณ”, “มันเค”, “มันเทศ”, “เป็น”,
“เปื่อเหลอ” “ป้อหลอ”

กล่าวถึง • นิทานก้อม, เพลงก้อม • ความหมายของ “ข้าวยากหมากแพง” ๓๓๐
• เหตุที่พวกส่วยไม่มีตัวหนังสือ • ภาษาในตำรายาโบราณ
• คำว่า “หัวป่า”, “หัวป่าก”, “หัวปาก” แปลว่าอะไร

กล่าวถึง	• คำว่า “ค่าน้ำร้อนน้ำชา” • คำขมื่นสี่ผ่าเท้า • ความหมายของคำว่า “ผี” • คำที่ใช้เรียกผีของไทยถิ่นต่างๆ • รัชกาลที่ ๔ ไม่โปรดคำว่า “อ้วน”, “ผอม”	๓๓๖
กล่าวถึง	• คำว่า “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” • เรื่องของตราจักรและตราบัวแก้ว • นิทานเรื่อง มิตตวินทุกะ ความหมายของคำว่า “จักร” และ “กงจักร” • ประเพณีสวดมัลลยสูตร	๓๔๒
กล่าวถึง	• คนสี่จำพวก โค ชะ ละ สุ • มอญขาว ลาวใหญ่ ไทยเล็ก เจ๊กดำ • คำว่า ห้องเล็ก • ส้วม • ประปา • สนะ • หล่อน	๓๔๘
กล่าวถึง	• ที่มาของบทกล่อมเด็ก • คำว่า “เมฆ” • ฉายา • ไชว • ทอดกريب • ยืนเพลา • อาวาส • อาราม • โข • อักโข • อักโขภินิ	๓๕๕
กล่าวถึง	• เพลง “เจ้าขาว” • ชื่อที่ใช้เรียกแหวน • คำว่า “ทองใบ” • คำว่า “กลิ้งกลด” • คำว่า “กลิ้ง” • คำว่า “กรรชิง” • คำว่า “มหาศาล”	๓๖๘
กล่าวถึง	• ภาษาหนังสือสมัยรัชกาลที่ ๖ • คำว่า “วิทยุ” • คำว่า “จับไข้”, “ไข้”, “ไข้ใจ”, “ไข้เรื้อรป” • ลักษณะไข้ของหมอโบราณ • บทละครเรื่อง มหาตมะ • ปากคลองสาร • หลังกาแดง • ปิดทองหน้าพระ • เครื่องแต่งพระบวชใหม่ • ดาลโทะสะ • สมาคมภาษาไทย • วรณคดีสโมสร • สมาคมวรรณคดี	๓๗๖
กล่าวถึง	• คำว่า “สมุด”, “สมุดร” • เจ็ดสิบสมุดคณนา • สัมปฏ • บุตตีนช้าง • หมั่นไส้ • มั่นไส้ • บทละคร มหาตมะ กับ “พุนดำ” • เรือรบ พระร่วง	๓๘๑

- กล่าวถึง** • ความเป็นมาของคำว่า “ลักว”, “ลักรว”, “ลักรวา” ๓๙๗
- ประวัติคำว่า “พจนหัวเจ้าท่าน” • ภาษาในพงศาวดาร
ประณมกรรม ปฐมกรรม • คำเรียกส่วนต่างๆ ของเรือ,
คอเรือ, หูกระต่าย และราโท
- กล่าวถึง** • คำเรียกขานในสมัยโบราณ • พ่อขา, แม่ขา, ที่บ้าน ๔๐๗
- คำแทนชื่อเด็กผู้หญิง, ผู้ชาย • การใช้คำว่า “อ้าแดง”
• คำที่ใช้เรียกลูกตาล, จาวตาล, ตาลเฒ่า, ตาลยอดด้วน
• วัดชีตาเหิน • ชีโพน • คำอุทาน “คุณพระช่วย”, “ตาเถรช่วย”
“ตาเถรตักน้ำ” • ลักษณะของเถรหรือเถน
• คำว่า “ชชี” และ “ทชี” • ชื่อคนในสำนวนไทย ถั่วดำ,
อ่วม, อ่วมอรัย • ลั่นถันคืออะไร
- กล่าวถึง** • เกือบไม่มี ๗๐๐ ปี ลายสือไทย ๔๑๙

กล่าวถึง...

- คำต้อนรับของชนบางชาติ • เครื่องหมายสวัสดิการะ
- ที่มาของคำว่า “สวัสดิ” • ต้นเหตุที่ไทยใช้คำว่า “สวัสดิ”
เป็นคำกักกาย

ผู้เขียนเองพูดคำว่า “สวัสดิครับ” วันละหลายครั้ง เมื่อมีโทรศัพท์มาถึง ก็พูดคำว่า “สวัสดิครับ” จนติดปากมาช้านาน

เมื่อครั้งเป็นกรรมการเรื่องการใช้โทรศัพท์ ได้เคยพิจารณากันถึงเรื่องการใช้คำว่า “สวัสดิครับ” หรือ “สวัสดิค่ะ” เวลารับโทรศัพท์ แทนคำว่า “ฮัลโล” หรือ “ฮัลโล” แต่ดูเหมือนว่าจะมีคนรับฟังและนำไปใช้น้อยเต็มที

เมื่อได้ปรารภถึงการใช้คำว่า “สวัสดิ” ก็มีหลายท่านซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ถามว่า “คนไทยรู้จักคำว่า ‘สวัสดิ’ มาตั้งแต่ครั้งใด” ปัญหานี้ถ้าตอบโดยไม่ต้องคิด ก็คงจะตอบได้ทันทีว่ามีใช้ในสมัยไทยสร้างชาติ แต่ถ้าจะตอบอย่างเป็นทางการทางวิชาการแล้วเห็นจะตอบได้ยาก

การทักทายของชนชาติต่างๆ ไม่เหมือนกัน บางประเทศตอนเช้าเขาทักทายอย่างหนึ่ง ตอนบ่ายอย่างหนึ่ง เมื่อครั้งไปอยู่ที่ญี่ปุ่น ตอนเช้าๆ พวกญี่ปุ่นเขาก็ยกมือให้แล้วร้องว่า “โอโฮโย” พวกฝรั่งก็ต้องตอบไปว่า “โยโย” เพียงคำท่าย

ครั้งหนึ่งตามหลังหนุมานไปศรีลังกา เพราะได้ยินว่าหนุมานเคยเหาะเกิกลงมาแล้วครั้งหนึ่ง แต่ผู้เขียนไปเครื่องบินซึ่งบินได้ช้ากว่าหนุมาน

จึงลงที่สนามบินได้ตามเวลา ถ้าขึ้นเกินลงกาก็ลงทะเล คนลังกาเขากักกันคล้ายๆ ไทยชอบกล เมื่อเขายกมือพนม เขาก็จะกล่าวว่า “อายุโพนัน” ฟังดูเหมือนเขาจะให้พรหรือแสดงการต้อนรับเชื้อเชิญอะไรทำนองนั้น แต่ถ้าเขากล่าวว่า “อิสตุติ” ก็คือสวัสดิ์ของไทยเรานั่นเอง อิสตุตินั้นว่ามาจาก “สตฺติ” ที่ไทยเอามาใช้ว่า “สตฺติ” เป็นการยกย่องสรรเสริญ แต่ถ้าเป็นสหายอินเดีย เขายกมือพนมแล้วเขาจะกล่าวว่า “นมัสการ” ก็เท่ากับเป็นการบอกว่า ผมไหว้ท่าน หรือดินันไหว้ เป็นการกล่าวกำกับอาการที่ยกมือพนม ให้เป็นการแน่นอนขึ้นอีกว่าไหว้จริงๆ นะ ส่วนทางอินโดนีเซีย ได้ยินเขาพูดว่า “ซาลามัต ดาตัง”

ตอนที่อยู่ญี่ปุ่นนั้น ชอบดูวัดโบราณ และเคยนึกสงสัยว่าทำไมตามวัดจึงมีเครื่องหมาย 卐 ซึ่งเรียกกันว่า “สวัสดิ์ติกะ”

เครื่องหมายสวัสดิ์ติกะนี้ กล่าวกันว่ามีมาแต่ดึกดำบรรพ์ มีผู้พบลายรูปสวัสดิ์ติกะอยู่ที่อาวฐหิน ต่อมาในยุคประวัติศาสตร์ ก็พบเครื่องหมายนี้เกี่ยวกับลัทธิบูชาพระอาทิตย์ แต่เดิมจะมีชื่อเรียกว่าอะไรไม่ทราบ และที่มาเรียกกันว่า “สวัสดิ์ติกะ” นั้น คงมาเรียกกันในชั้นหลัง นักปราชญ์ฝรั่งสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำว่า “สุอัสติ” ในภาษาสันสกฤต ซึ่งแปลว่า “ที่ดี” [สุ (Su) + อัสติ (Asti) ซึ่งหมายความว่า ความสุข โชคดี ในอินเดียจีน และญี่ปุ่น ใช้เป็นเครื่องรางคุ้มครองให้อายุยืนและโชคดี]

ในหนังสือ *สันสกฤต ไทย อังกฤษอภิธาน* ให้ความหมายของคำว่า “สวัสดิ์ติ” ไว้ว่า “วิหารอันมีทวารประโภษฐ์ข้างหน้า; ศุภพัสดุ หรือสิ่งซึ่งเป็นมงคล; สี่แยกหรือสี่กั๊ก”

รูปสวัสดิ์ติกะมักใช้เป็นเครื่องหมายประจำตัวพระอัคนี ไม่ก่าบาทที่ไขว้กันสองอันนั้น ในภาษาสันสกฤตเรียกว่า “อรณิ” หมายความว่าถูกกันเกิดเป็นไฟ พระอาทิตย์กับพระอัคนีก็ถือว่าเป็นไฟเหมือนกัน การใช้เครื่องหมายสวัสดิ์ติกะเป็นเครื่องหมายเกี่ยวเนื่องกับลัทธิบูชาพระอาทิตย์หรือเป็นเครื่องหมายประจำพระอัคนี ก็นับว่ามีความสัมพันธ์กันชอบกล

เรื่องเครื่องหมายสวัสดิกันนี้มีผู้อ้างว่าในอียิปต์ก็มี ดูเป็นเรื่องที่ใช้กันแพร่หลายมาก ถ้าจะกล่าวอย่างละเอียดพิสดาร ก็จะยืดยาวมากเกินไป

กล่าวเฉพาะคำว่า “สวัสดิ” หรือ “สุสวัสดิ” ซึ่งเป็นคำอวยชัยให้พร มีความดีงามนี้ ได้พบเป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏในศิลาจารึกที่ขุดพบที่วัดหัวเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีข้อความว่า

“สุสวัสดิ ศรีมตุศรีมนศาสนาครสถกัทยสุ ตามพวลิงเคศุวะระ”

แปลว่า “สวัสดิ พระเจ้าผู้ปกครองเมืองตามพวลิงค”

ในวรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยามีคำว่า “สวัสดิ” และ “สวัสดิ” ใช้อยู่มากมาย เช่น สมุทรโฆษคำฉันท์ มีว่า

๑ ขอสวัสดิพิพัฒน์ชำนะ ชัยสิทธิบะ
จกานตฤทธาษตรี

หรือใน ลิลิตพระภฯ ที่หลวงศรีมโหสถแต่งในสมัยรัชกาลที่ ๔ ก็ขึ้นต้นว่า “ศรีสวัสดิพิพัฒมงคล ฯลฯ” แต่ที่นิยมใช้กันมากก็คือบทไหว้ครูโบราณของชาวนครศรีธรรมราช ซึ่งใช้ว่า

๑ สวัสดิ เจ้าข้าเอ๋ย	ขอเชิญท่านมาสิงตัวอักขรา
ชำน้อยเรียนอรรดชาติทั้งคาถา	ศัตรูอย่ามีมาจงวินาศลายสาย
ศรี ศรี จำเริญสุข	สรรพทุกข์จงเหือดหาย
ลาภะมามีขาดสาย	สรรพชัย ชัย สิทธิเมฯ

ดังนั้นจะเห็นว่าคำว่า “สวัสดิ” ได้ใช้ในความหมายที่เป็นมงคล เป็นการใช้พรามาแต่โบราณ มิใช่ว่าจะเพิ่งมีใช้ในสมัยประชาธิปไตยดังที่เข้าใจกัน

เพียงแต่ว่าในสมัยโบราณนิยมใช้ในหนังสือเท่านั้น

ในส่วนที่นำคำว่า “สวัสดี” มาใช้เป็นคำทักทายนั้น พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ) ได้เล่าถึงต้นเหตุเดิมไว้ว่า เจ้าหน้าที่วิทยุกระจายเสียงได้ใช้คำว่า “ราตรีสวัสดิ์” ลงท้ายคำพูดเมื่อจบการกระจายเสียงตอนกลางคืน โดยอนุโลมตามคำว่า “กู๊ดไนท์” (Good Night) ในภาษาอังกฤษ แต่มีผู้ไม่เห็นด้วย ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงจึงขอให้กรรมการชำระปทานุกรมของกระทรวงธรรมการในสมัยนั้นช่วยคิดหาคำ ก็ได้คำว่า “สวัสดี” ไปใช้ และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ พระยาอุปกิตศิลปสารได้นำไปเผยแพร่ให้นิสิตและนิสิตาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ใช้เป็นการทักทายเมื่อพบกัน จึงได้แพร่หลายใช้กันต่อมา

ก็เป็นเรื่องน่าคิดว่า คำว่า “สวัสดี” นี้ออกไปจากกระทรวงธรรมการหรือกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน แต่ครูบาอาจารย์ไม่ค่อยชอบใช้ เวลาพูดโทรศัพท์ก็ฮัลโหลกันตลอดเวลา นักเรียนพบกันแทนที่จะทัก “สวัสดี” ก็ขึ้นต้นด้วยการด่าแม่กันเสียแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ความเจริญจะบังเกิดขึ้นได้อย่างไร

การใช้คำว่า “สวัสดี” ได้รับการชักชวนให้ใช้กันในหมู่ปัญญาชนอยู่ช้านาน ก็ยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร จนถึงสมัยบำรุงวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของชาติ รัฐบาลในสมัยนั้นก็เห็นชอบกับการใช้คำว่า “สวัสดี” ในโอกาสแรกที่พบกัน จึงได้มอบให้กรมโฆษณาการออกข่าวประกาศเมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๖ ดังต่อไปนี้ (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“ด้วยพระท่านนายกรัฐมนตรี ได้พิจารณาเห็นว่า เพื่อเป็นการส่งเสริมเกียรติแก่ตนและแก่ชาติ ให้สมกับที่เราได้รับการยกย่องว่าคนไทยเป็นอารยชน คำพูดจึงเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงภูมิของจิตใจว่าสูงต่ำเพียงใด ฉะนั้นจึงมีคำสั่งให้กำชับบันดาข้าราชการทุกคนกล่าวคำ

‘สวัสดี’ ต่อกันในโอกาสที่พบกันครั้งแรกของวัน เพื่อเป็นการผูกไมตรี
ต่อกัน และฝึกนิสัยให้กล่าวคำที่เป็นมงคล ว่าอะไรว่าตามกัน กับขอให้
ข้าราชการช่วยแนะนำแก่ผู้ที่อยู่ในครอบครัวของตนให้รู้จักกล่าวคำว่า
‘สวัสดี’ เช่นเดียวกันด้วย”

นี่เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าทางราชการในสมัยนั้นได้กำหนด
ให้ใช้คำว่า “สวัสดี” ไว้แล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๖ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า
วัฒนธรรมดีๆ อย่างนี้ คนไทยไม่ค่อยนิยมกัน นิยมแต่คำพรูสวาท ซึ่งล้น
แต่ไม่เป็นมงคลแก่ตนเองทั้งสิ้น นับเป็นความเสื่อมทางวัฒนธรรมด้าน
ภาษาและจิตใจอย่างมากที่สุด

ในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ปีนี้ ขอให้เราเปลี่ยนมาใช้คำที่เป็นมงคลกันเถิด
เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและจิตใจของเรา

ขอสวัสดิพิพัฒนามงคล จงมีแต่ท่านทั้งหลาย สวัสดี

กล่าวถึง...

- ความวิปริตทางภาษาในสมัยโบราณ
- รัชกาลที่ ๔ ทรงแก้ภาษาอย่างไร
- การใช้คำว่า “ปิดตรา”, “ตีตรา”, “ประทับตรา” • การใช้คำว่า “ฯ”

ในปัจจุบันมีนักเรียนนักศึกษาส่วนมาก เมื่อไปอ่านเรื่องเก่าๆ แล้วมักจะเข้าใจไม่เข้าใจ ที่ไม่เข้าใจก็เพราะภาษาหนังสือรุ่นเก่านั้นเลิกใช้ หรือไม่มีใครพูดใครเขียนกันเสียแล้ว ถึงจะมีใช้อยู่ก็เป็นจำนวนมากที่เราไม่รู้ว่ต้นกำเนิดของคำเหล่านั้นมาจากไหน เริ่มใช้กันมาตั้งแต่เมื่อไร ถ้าเราได้ศึกษาค้นคว้าขึ้นไว้ ก็จะทำให้เราได้แลเห็นถึงความเจริญของภาษาได้ดียิ่งขึ้น

อันที่จริงภาษาหนังสือและภาษาพูดของไทยเราได้วิวัฒนาการมามาก และที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดก็เห็นจะเริ่มมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา เพราะในสมัยนั้นมีวิชาการใหม่ๆ เพิ่มมากขึ้น ศัพท์แสงต่างๆ ก็จำเป็นต้องมีใช้มากขึ้น ภาษาที่ใช้บางทีก็เอามาจากฝรั่ง บางทีก็คิดขึ้นใหม่ การบัญญัติศัพท์ได้เริ่มมีขึ้นตั้งแต่ครั้งนั้น และยังใช้กันมาจนถึงปัจจุบันนี้มากมายหลายคำ

ภาษาพูดกับภาษาเขียนนั้นมีส่วนสัมพันธ์กันอยู่มาก คนที่เขียนหนังสือแต่งหนังสือนี้แหละที่มีส่วนสำคัญทำให้มีสำนวนภาษาใหม่ๆ แปลกๆ ขึ้น เพราะคนแต่งหนังสือมักจะประดิษฐ์หาคำแปลกๆ ใหม่ๆ มาใช้ คนอ่านเห็นแก่เห็นแปลกก็จำเอาไปพูด หรือบางทีก็ใช้พูดกันก่อน คนเขียนหนังสือ

เห็นแปลกก็เก็บเอาไปใช้ ภาษาพูดกับภาษาหนังสือจึงปะปนกันอยู่เช่นนี้

ถ้าเราจะทำบัญชีจดคำใหม่ๆ ขึ้นไว้แล้ว เราจะพบว่าในปีหนึ่งๆ นั้น มีคำใหม่ๆ เพิ่มขึ้นไม่ใช่น้อย บางคำอาจจะใช้กันอยู่นาน แต่บางคำก็ไม่ติดปาก หายสาบสูญไปในเวลาอันรวดเร็ว บางทีคนยังไม่รู้จักกันทั่ว ก็เลิกพูดเลิกใช้กันเสียแล้ว คำเหล่านี้ถ้าเอามาใช้ในภาษาหนังสือก็อาจจะทำ ความยุ่งยากให้คนอ่านภายหลังที่เกิดไม่ทัน หรือไม่รู้ความหมายของภาษา เหล่านั้น ทั้งนี้จะสังเกตได้จากสำนวนไทยแต่โบราณบางคำ ที่พวกเรา สมัยนี้ตีความหมายกันไปต่างๆ นี่ก็เพราะเราเลิกใช้หรือไม่เข้าใจสำนวน ภาษาในสมัยก่อนนั่นเอง

คนไทยสมัยโบราณนั้นท่านก็เอาใจใส่ในเรื่องภาษาที่เกิดขึ้นใหม่ๆ เหมือนกัน บางท่านได้พบภาษาใหม่ๆ ที่ไม่เคยได้ยินมาก่อน ท่านก็จด บันทึกไว้ ทำให้เราได้พบว่าภาษาหรือถ้อยคำนั้นๆ ได้ใช้พูดกันในสมัยใด จะขอยกตัวอย่างจดหมายเหตุโหรเล่มหนึ่งได้บันทึกไว้ว่า

“ปีฉลู จ.ศ. ๑๑๗๙ (พ.ศ. ๒๓๖๐) ชาวพระนคร ราษฎร
ต่างกัน ใ้ห้ห่ากิน ใ้ห้ห่าฟัด ใ้ห้ห่าหักคอ ทุกหญิงชายเด็ก

ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๘๑ (พ.ศ. ๒๓๖๒) หนุ่มสาวเถ่าแก่
เด็กกรุ่น พุดจาคำกันวิปริต

ปีฉลู จ.ศ. ๑๑๘๑ (พ.ศ. ๒๓๗๒) ครั้งนั้นราษฎรชายหญิง
เด็กกรุ่นพูดกันต่างๆ พ่อชา แม่ชา ลูกตา

ปีมะโรง จ.ศ. ๑๒๐๖ (พ.ศ. ๒๓๘๗) ราษฎรพูดกันวิปริต
ว่า เมินเสียเถิด เหลืออาไโดยแล้ว ไม่ได้ยอมเสียแล้ว อ้ายแก่”

จากจดหมายเหตุโหรฉบับนี้เราก็ได้ความรู้ว่า คำที่เรียก พ่อชา แม่ชา นั้นได้เริ่มใช้เรียกกันเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒ และยังใช้เรียกกันอยู่จนทุกวันนี้ ประโยชน์ของการจดบันทึกคำไทยที่ใช้พูดใช้เขียนในสมัยต่างๆ

ก็คือ ทำให้เรารู้ว่า คำนั้นใช้เมื่อไร มีอายุอยู่ในสมัยไหน ถ้าเราพบเอกสารที่ไม่สามารถจะกำหนดระยะเวลาได้เราก็มักจะเปรียบเทียบสำนวนหรือภาษาของเอกสารนั้น วิธีนี้เราก็มักยังใช้อยู่ เช่น หนังสือวรรณคดีที่เราไม่สามารถจะทราบระยะเวลาการแต่งที่แน่นอน เราก็จะเปรียบเทียบภาษาที่ใช้กับหนังสืออื่นๆ ที่รู้เวลาแน่นอนแล้ว ก็นับว่าได้ประโยชน์อยู่ไม่น้อย เพราะภาษาหรือถ้อยคำนั้นมักจะมีค่านิยมไม่เหมือนกันทุกสมัย มีเปลี่ยนแปลงไป แล้วแต่ค่านิยม

ท่านที่เคยอ่านพงศาวดารของไทย และตรวจดูความเป็นไปแต่ละรัชกาลก็คงจะเห็นแล้วว่า พระมหากษัตริย์ของไทยเรานั้นมีอยู่หลายพระองค์ทีเดียวที่ทรงสนพระทัยในเรื่องอักษรศาสตร์ แต่ที่ทรงสนพระทัยและคอยแก้ไขการเขียนการอ่านอย่างจริงจังนั้นเห็นจะมีอยู่พระองค์เดียวคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้หมายถึงพระมหากษัตริย์ในอดีต และตามที่มีหลักฐานบ่งชี้แน่นอนว่าทรงเป็นเช่นนั้นจริงๆ การที่พระเจ้าแผ่นดินซึ่งตามปกติก็มีพระราชภาระมากมายอยู่แล้ว ต้องมาคอยสั่งสอนให้คนเขียนคนอ่านให้ถูกต้องตามหลักภาษาที่อ่านนั้น นับว่าเป็นเรื่องพิเศษที่ยังไม่เคยได้ยินว่ามีพระมหากษัตริย์ของชาติใดในโลกทำกัน นี่ก็แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ของไทยเรานั้น ทรงเป็นห่วงทั้งความเป็นอยู่ของคนไทย ตลอดจนการศึกษาของคนไทยด้วย

เพื่อให้ท่านทั้งหลายได้แลเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นห่วงเรื่องภาษาไทยอย่างไรบ้าง ผู้เขียนจะได้นำเอกสารต่างๆ มาให้ท่านพิจารณาเป็นลำดับไป ในตอนแรกนี้จะขอนำประกาศเตือนผู้ที่ใช้อักษรผิดมาให้ท่านพิจารณาก่อน ดังนี้

“ด้วยขุนสุวรรณอักษร รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าใส่กระหม่อม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสั่งให้ประกาศว่า ด้วยอักษร < อักษรคือ ฤ ฤ ฤ ฤ ฤ นี้หาควรจะใส่ ห นำและกากระบาท

ไม่เมื่อถึงคำว่า ฤ ที่เขียนอุทริ กว่าโบราณว่า หฤ บ้าง ฤ บ้าง ก็ให้เขียนแต่ ฤ อย่างนี้ อย่าให้เขียน ห นำ และใส่กาทะบาทเสียด้วยตัว ห นั้น เฉพาะนำได้แต่อักษรต่ำเหมือนอย่าง หมู่ หนี้ แหวน อย่างนี้เป็นอักษรต่ำจึงเอา ห นำได้ อักษรต่ำนั้นคือ ค ค ฆ ง ช ฌ ญ ฑ ฒ ณ ท ธ น พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ฬ ฮ แลกาทะบาทนั้นใช้ได้แต่อักษรกลาง เหมือนอย่าง เก่ง เป่า จำ อย่างนี้ เป็นอักษรกลางจึงใส่กาทะบาทได้ อักษรกลางนั้นคือ ก จ ฎ ฏ ค ต บ ป อ ตั้งแต่นี้สืบไปให้เข้าทูลละของครุฑพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งจะมีพระเขียนหนังสือเรื่องราวขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาแล้ว ก็ให้ศึกษาได้ตาม เขียนให้ถูกต้องตามอักษรสูง อักษรกลาง อักษรต่ำ อย่าให้เขียนในกาทะบาทแลเอา ห นำผิดๆ เข้ามาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเป็นอันขาดทีเดียว

พระราชบัญญัตินี้ตีพิมพ์แต่ ณ วันพุธ เดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๖”

ตามพระราชบัญญัติในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่นำมาให้อ่านนี้ ท่านคงจะเห็นแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเอาพระทัยใส่ในเรื่องการเขียนหนังสือของบรรดาข้าราชการอย่างไรบ้าง การที่มีประกาศเช่นนี้ ย่อมเป็นเครื่องแสดงว่าการใช้ภาษาหนังสือในสมัยนั้นเห็นจะอ่อนมากทีเดียว คำประกาศเรื่องการใช้ภาษาผิดๆ นั้น ในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีอยู่ด้วยกันหลายฉบับ และเห็นว่านักเรียนนักศึกษาในสมัยนี้ เห็นจะมีน้อยคนที่ได้อ่านหมดครบถ้วน จึงใคร่จะรวบรวมนำมาให้อ่านเท่าที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ในด้านภาษาหนังสือและโบราณคดี ทั้งจะทำให้แลเห็นสำนวนที่ใช้ในสมัยนั้นด้วย

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ นั้น บรรดาข้าราชการมักจะใช้คำว่า “ปิดตรา” ในความหมายว่าตีตรากันโดยมาก ด้วยเหตุนี้จึงมีประกาศเตือนสติการใช้

คำว่า “ปิดตรา” ขึ้น ดังมีประกาศว่า

“คำว่า ปิดตรบบ้าง ปิดตราบ้าง เดียวนี้พากันพูดแลใช้เขียนมาก นัก แพบทุกแห่งทุกพนักงาน คำนั้นไม่ถูกเลยไม่ดีเลย เพราะถ้าตราเขาตีไว้แล้วที่กระตาศฤที่ไหนๆ ใครอยากจะไม่ให้คนอื่นเห็นตรานั้น ตัดกระตาศไปทาบฉีกลงเสีย นั้นแลควรจะเรียกปิดตรา ถ้าทำตราให้ปรากฏเป็นสำคัญ ควรจะเรียกว่า ตีตรา ประทับตรา ก็ดี ไม่ควรจะว่า ปิดตราเลย

อนึ่งคำว่า ปิดตรา คำนี้เขียนไว้ก็ขุมนแต่ยังอ่านไม่เข้าใจ คำว่า ปิดตรา นั้น จะเหมือนว่าแจะตราฤ เพราะเขาตราไปแจะเข้าฤ”

นี้จะเห็นว่าการแก้ภาษาในสมัยนั้น ได้อธิบายให้เห็นว่าที่ผิดนั้น ผิดอย่างไร อธิบายเหตุผลให้เข้าใจ เท่ากับว่าได้สร้างตำราการเขียนการใช้คำไว้ และในประกาศฉบับนี้ ท่านจะเห็นว่าในสมัยนั้นนิยมใช้คำว่า “ฤ” ซึ่งมีความหมายว่า หรือ อะไร และไม่ใช่ คำว่า “ฤ” นี้ยังนิยมใช้กันต่อมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ ท่านที่เคยอ่านหนังสือเรื่อง *แมลงป่องทอง* คงจะระลึกได้ว่าในหนังสือเล่มนั้นมีคำว่า “ฤ” เต็มไปหมด อย่างเช่น “ตะเกียงบนโต๊ะจุดอยู่ฤ” และ “คนขับรถนั้นได้เคยอยู่ในห้องนี้ฤ” คำว่า “ฤ” นี้ ถ้าค้นหนังสือเก่าๆ มาอ่านจะพบมีอยู่ทั่วไป ภาษาหนังสือในสมัยรัชกาลที่ ๓ ก็นิยมใช้คำว่า “ฤ” อย่างในหนังสือ *จดหมายหลวงอุดมสมบัติ* ซึ่งเขียนในรัชกาลที่ ๓ ก็ปรากฏว่ามี “ฤ” หลายแห่ง เช่น “ตรัสว่า ว่าอย่างนี้จะมิเป็นประมาทลูกผู้ชายไปฤ” และ “อย่างนี้จะมิเสียที่แก่การฤ ฤจะเห็นว่ครั้งนี้ว่าง่ายดาย” ถ้าจะค้นหนังสือเก่าขึ้นไปอีกอย่างตำราที่ช่างในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็มีคำนี้อย่างเช่น “ให้ผู้ที่พึงรู้จักลักษณะช้างว่าจะเปนชาติกระษัตริย์ ฤเป็นชาติพราหมณ์ ฤเป็นชาติแพศ ฤชาติสิหุประการใด นั้นก่อน”

ในหนังสือ ไวยากรณ์มูล ที่หม่อมเจ้าประภากร อธิบดีกรม
ราชบัณฑิต ทรงรวบรวมตีพิมพ์เมื่อกรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๑ กล่าวว่า

“พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์รับสั่ง
หลายครั้งว่า การที่จะใช้ ห นำ ถ ฎ ฏ ภ ภา ไม่โปรด มีพระบรม-
ราชโองการว่าเป็นสระ ถ้าจะใคร่ให้อ่านว่าหรือแล้ว ก็ให้ใช้นำอักษร หรือ
ซึ่งเป็นพยัญชนะดังนี้ หรือ (ในที่นี้เป็นคำโคลงท่านโปรดให้เขียนเช่นนี้
โดยมาก)”

เท่าที่ยกมานั้นจะเห็นว่าในสมัยโบราณนิยมใช้คำว่า “ฤ” กันมาก แต่
สมัยต่อมาคำว่า “ฤ” ได้หายไป ถ้าใครนำเอามาใช้ก็ดูออกจะศรีไม่ทันสมัย
เป็นคนหัวโบราณไป นี่ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงทางภาษาอีกอย่างหนึ่ง เป็น
เรื่องของความนิยมแต่ละยุค

นอกจากคำว่า “ฤ” แล้ว ภาษาโบราณเมื่อเขียนคำว่า “เป็น” อย่างที่
เราใช้กันทุกวันนี้ คนโบราณท่านไม่ใส่มั้ไ้ไ้ไ้ไ้ ท่านเขียน “เปน” เฉยๆ
ทั้งนั้น ขอให้สังเกตจากต้นฉบับหนังสือเก่าๆ ดูเถิด

กล่าวถึง...

- “เอามาอันหนึ่ง” • อย่างว่า
- ท่าตาฟ้องตาสสิ่ง • ภาษาชาววัด
- ผ่าย, ภาย, พาย, ฝ่าย, พ่าย ควรใช้อย่างไร

ท่านผู้อ่านก็คงทราบกันดีแล้วว่า ภาษาพูดมาก่อนภาษาหนังสือ เพราะคนเราพูดได้ก่อน เมื่อเรียนหนังสือจึงใช้ภาษาหนังสือ แต่ระเบียบของภาษาพูดกับภาษาหนังสือไม่เหมือนกัน ภาษาพูดอาจจะใช้สั้นๆ พอฟังเข้าใจ ในระหว่างที่พูดอาจจะตกประธานหรือคำประกอบบางคำไปบ้างก็ได้ แต่เมื่อพูดเข้าใจกันแล้วก็แล้วกัน บางทีก็ใช้ภาษาเฉพาะที่เข้าใจกันในระหว่างผู้พูด ซึ่งคนอื่นฟังแล้วไม่รู้ อย่างเช่น ในชนบทบ้านนอกแห่งหนึ่ง คนที่อยู่บ้านปากคลองข้างหนึ่งร้องตะโกนบอกคนที่อยู่อีกปากคลองตรงข้ามว่า “เอามาอันหนึ่ง” คนอื่นที่ไม่รู้เรื่องก็ไม่ทราบ ว่า คำว่า “เอามาอันหนึ่ง” นั้นหมายถึงอะไร เมื่อผู้เขียนได้ฟังครั้งแรกก็ยังสงสัยว่าเขาหมายถึงอะไร แต่สักครู่คนปากโน้นก็พายเรือข้ามพามา แล้วส่งเหล่าให้ขวดหนึ่ง ก็ได้ความรู้ว่า “อันหนึ่ง” ก็คือเหล่าขวดหนึ่งนั่นเอง นี่เป็นภาษาเฉพาะที่ใช้พูดกันในที่บางแห่ง ภาษาพูดอย่างนี้แหละที่เราเอามาใช้เป็นภาษาหนังสือไม่ได้ เพราะเป็นคำที่อาจตีความหมายไปได้หลายอย่าง ไม่แจ่มชัด เมื่อเขียนเป็นตัวหนังสือก็รู้และเข้าใจกันเป็นเรื่องภายในเท่านั้น

ในปัจจุบันนี้ มีภาษาพูดที่เข้าใจความหมายยากอยู่มากมาย สมัยหนึ่ง

ชอบพูดกันว่า “อย่างว่า” ตัวอย่าง คนหนึ่งถามอีกคนหนึ่งว่า “ไปไหนมา” อีกคนก็ตอบว่า “ไปอย่างว่าแหละ” ที่ว่าไปอย่างว่านั่นคือเรื่องอะไร คนฟังจะรู้ไปหมดทุกคนหรือ ผู้เขียนเองก็เคยได้ยินเขาตอบเช่นนั้นหลายครั้ง ก็ได้แต่พยักหน้าเพราะซีเกียจไปซัก ถ้าเป็นคนรู้ความในความลับกันอยู่ก็พอจะเดาได้ ถ้าเป็นคนไม่คุ้นแล้วก็ไม่มีโอกาสได้รู้เลย

ภาษาที่ใช้พูดที่ใช้เขียนนั้น ถ้าความหมายไม่ชัด ไม่แน่นอน เข้าใจยาก ก็มักจะใช้กันไม่นาน เพราะใช้แล้วไม่เข้าใจอะไรกันได้ทั่วไป ถ้าท่านอ่านหนังสือเก่าๆ ประเภทกฎหมาย จะเห็นว่ามีย่อยหลายคำที่เราไม่รู้ไม่เข้าใจ นั่นเพราะภาษาเหล่านั้นไม่ใช่ภาษาพูด เราไม่ได้พูดภาษาอย่างนั้นนานๆ เข้า คนก็ไม่รู้ว่าคำนั้นหมายถึงอะไร นอกจากคนที่เรียนกฎหมาย ถึงจะเอามาพูด และพูดกับคนที่ไม่รู้ภาษากฎหมายก็ย่อมไม่เข้าใจภาษานั้นอยู่ดี ดังนั้นจะเห็นว่าภาษาพูดหรือภาษาหนังสือถ้าใช้คำที่มีความหมายเฉพาะในวงแคบๆ หรือไม่ถูกต้องตามความนิยมแล้ว ภาษาเหล่านั้นก็จะหายสาบสูญไปในไม่ช้า

ในสมัยก่อนโน้นเรามีคำพูดที่ใช้แพร่หลายอยู่สำนวนหนึ่งว่า “ทำตาฟ้องตาสลึง” สำนวนนี้ยังพอใช้ได้อยู่ สำนวนนี้ใช้กับผู้หญิงที่ชอบทำตาเล็กตาน้อย ในชนบทบ้านนอกก็ยังเคยได้ยินคนพูด ในภาษาไทยเรานี้สำนวนที่เกี่ยวกับเงินตราอยู่มากและเป็นสำนวนที่ใช้กันมาเก่าแก่มากทั้งนั้น โดยเฉพาะ “ทำตาฟ้องตาสลึง” นี้ เท่าที่มีปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร ได้ใช้มาแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ คนที่ใช้คือกวีหญิงคนหนึ่ง ซึ่งเราเรียกกันว่า คุณพุ่มบุษบาทำเรือจ้าง ท่านผู้นี้ได้แต่งบทสักราวไว้บทหนึ่งดังนี้

“สักราวฟังท้าวพะยักหน้า	พอปะตาแสนคมแล้วค้อนให้
ทำตาฟ้องตาสลึงตาสองไฟ	แต่ค้อนใหญ่ค้อนน้อยกว่าร้อยพัน
ให้หวงหึ่งตึงตึงกำดั่งโกรธ	ค้อนเป็นโบสถ์ปีเสมานันต์ดาจัน
ค้อนให้คนล้มถลาลักห้าพัน	ค้อนให้ท่านเหยงไปก็ได้เคย”

สำนวน “ทำตาเพื่องตาสลึง” นี้ ยังไม่พบว่ามิกวีคนไหนใช้มาก่อน คุณพุ่มอาจจะเริ่มต้นคิดประดิษฐ์ภาษาตาเพื่องตาสลึงขึ้นมาใช้ก่อนคนอื่นก็ได้ หรือว่าในสมัยนั้นอาจจะนิยมพูดกันมาก่อนแล้วก็ได้ คุณพุ่มจึงได้จับใส่เข้าไปในบทสักราว แต่อย่างไรก็ตาม ทำให้เรากะอายุของภาษาที่ใช้ นั้นได้ใกล้ความจริงมากขึ้น

ได้เคยกล่าวมาแล้วว่า ภาษาหนังสือจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับคนเขียนหนังสือ ยุคใดมีคนเขียนหนังสือแต่งหนังสือที่เอาใจใส่ในเรื่องความผิดถูก ความชัดเจนของภาษา ยุคนั้นภาษาหนังสือก็ดี ภาษาหนังสือไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริญา แต่ขึ้นอยู่กับความละเอียดถี่ถ้วนที่จะใช้ภาษาให้ถูกต้องชัดเจน ฉะนั้นเราจึงมักจะพบอยู่บ่อยๆ ว่า คนที่ได้รับการศึกษาสูงๆ บางคนเขียนหนังสือแล้วอ่านไม่ได้ความ หรือใช้คำไม่ถูกต้อง ทั้งนี้ก็เพราะท่านเหล่านั้น ไม่ได้พิจารณาไตร่ตรองถ้อยคำเสียก่อน ไม่เข้าใจว่าภาษาที่ใช้ นั้นจะต้อง ได้รับความหมายดีหรือเปล่า

การใช้ภาษาหนังสือให้ดีขึ้นเป็นของยาก แม้ผู้เขียนที่นำเรื่องภาษาหนังสือมาเล่านี้ ก็เชื่อว่าจะเก่งในเรื่องภาษาหนังสือ แต่โดยที่ได้ศึกษาและสังเกตพบเห็นมาบ้างจึงมีความรู้มาเล่าสู่กันฟัง ซึ่งก็เป็นความรู้ในส่วนน้อยเท่านั้น ในสมัยที่ผู้เขียนได้ศึกษาวิชาการประพันธ์กับอาจารย์เปลื้อง ณ นคร ท่านก็ได้ฝึกให้ผู้เขียนรู้จักใช้คำต่างๆ ให้ถูกกับความเป็นจริง คือให้รู้จักใช้คำที่เมื่อเขียนลงไปแล้วคนอ่านแลเห็นภาพหรือเข้าใจได้ชัดเจนเหมือนกับแลเห็นด้วยตาของตนเอง อย่างเช่น ท่านสอนให้ใช้คำบอกลักษณะของแสงเทียน แสงตะเกียง แสงรูป กองไฟ หิ่งห้อย ดวงดาว ซึ่งแต่ละอย่างมีประกายแสงไม่เหมือนกัน ถ้าเราใช้คำไม่เหมาะ คนอ่านก็จะไม่เห็นจริงไปกับเราด้วย และทำให้บรรยากาศเสียไป อย่างเช่น เราจะเขียนว่า “หิ่งห้อยส่องแสงเรืองโรจน์อยู่ในความมืด” อย่างนี้คนอ่านฟังแต่เสียงก็อาจจะว่าไพเราะ แต่เมื่อพิจารณาดูแล้วจะน่าหัวเราะ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย วิชาหนังสือของไทยเสื่อมลงมาก

ทั้งนี้สังเกตได้จากตัวหนังสือที่จารหรือจารึกในระยนั้นขาดระเบียบ ภาษาที่ใช้ก็ขาดความไพเราะ วรรณคดีของไทยในยุคปลายสมัยอยุธยาจึงไม่มีอะไรดีๆ หรือไม่เอาเสียเลย ครั้นเริ่มสมัยรัตนโกสินทร์ พระเจ้าแผ่นดินทรงสนพระทัยในเรื่องอักษรศาสตร์ บรรดาข้าราชการก็พลอยสนใจในการแต่งหนังสือขึ้นด้วย เมื่อมีความสนใจที่จะแต่งหนังสือ ก็ต้องสนใจเรื่องการใช้ภาษาใช้คำให้ดี ภาษาหนังสือจึงพลอยดีขึ้น และบางเล่มได้ถือเป็นหลักเป็นตำราได้ อย่างเช่นเรื่อง *สามก๊ก ราชาริราช*

คนแต่งหนังสือ เป็นพวกที่มีอิทธิพลที่จะทำให้ภาษาหนังสือดีหรือเลวได้ ข้อนี้ก็เป็นความจริง ยิ่งคนเขียนหนังสือที่มีชื่อเสียง เป็นคนใหญ่คนโต คนที่อ่านกันมากและพลอยจดจำภาษาที่ใช้ไปด้วย ในสมัยหนึ่งเรานิยมกันว่าพวกที่บวชเป็นพระเป็นพวกที่มีความรู้มาก เมื่อพวกมหาเปรียญเขียนหรือใช้ภาษาหนังสืออย่างไร เราก็มักจะเชื่อฟัง แต่ภาษาหนังสือของท่านเหล่านั้นก็มิทั้งดีและไม่ดี จนมีคนตั้งชื่อภาษาแปลกๆ ของท่านเหล่านั้นว่า “ภาษาชาววัด” ภาษาชาววัดนี้เห็นจะมีชุกชุมมากในสมัยรัชกาลที่ ๔ ดังมีประกาศห้ามคำว่า “ฝ่าย” และลักษณะใช้คำว่า “กาย” “พาย” “ฝ่าย” “ฟาย” เมื่อปีจอ จุลศักราช ๑๒๓๖ (พ.ศ. ๒๔๑๗) ดังต่อไปนี้ (สะกดการันต์ตามต้นฉบับเดิม)

“ด้วยคำที่เขียนว่า ฝ่าย ไม่มีในคำไทยโบราณจริงๆ เลย เป็นแต่คำชาววัด อวดรู้อะไรไม่รู้ เขียนเชื่อเอาไม่ได้ การหลวงเก่าไม่เคยใช้ เดียวนี้ก็ไม่ใช้ ชาววัดจะอวดรู้ ก็ให้เขาอวดรู้บ้างว่าฟิไปเกิด จะลวงมาอวดคำไทยลบล้างของเดิมไม่ได้ มิใช่การงานความรู้ของชาววัด ชาววัดเป็นแต่คนโง่เขมามีความรู้ขึ้นข้างวัดไม่ได้มีความรู้แต่อ่านเขียนเรียนในกระบวนราชการ เขื่อนักไม่ได้ คำว่า ฝ่าย ในภาษาไทยไม่มี มีแต่ ฝ่าย กับ กาย แต่ชาววัดเห็นจะสังเกตไม่ได้ จึงเขียนปะปนละอะทะอะกันไป ทำให้เป็นอย่างใหม่ขึ้น กาย พาย ดังนั้นคำไทยมีสองอย่าง เสี่ยงเหมือนกันแต่อย่างหลังนั้นใช้เขียนชื่อลม อย่างพระพาย แปลว่า เทวดา

ทำให้เกิดลม ฤๅตัวลมก็เรียกพระพายด้วย อย่างคำว่า พระพายพัดเฉื่อย
 จ๋ามา แลอื่นๆ อันนั้นก็ควรว่ามาแต่คำมครที่เรียกเขาชื่อคัมภีร์ที่แต่ง
 ด้วยภาษานั้นว่าบาฬี แลอ่านขอมตามเสียงเขมรไปว่าบาฬินั้น ดังใคร
 ที่ยังไม่เคยพบภาษาลาดิง ภาษาอังกฤษ แต่ก่อนเลย แลมีบาทหลวง
 ฤๅครูปรอดิตเตนตมาสอนคลอศแปลด้วยภาษาลาดิงในบิบลียา ฤๅภาษา
 อังกฤษในไบเบิลก่อน คนที่รับวัดก็จะเรียกภาษาลาดิงว่าภาษามิบลียา
 ฤๅภาษาอังกฤษว่าภาษาไบเบิล นั้นแล

คำว่า พาย นั้นเป็นชื่อลม อย่างว่าพระพายตั้งว่าแล้ว จึงมาเปน
 ชื่อของกิริยาที่ค้ำน้ำให้เรือเดินอย่างว่าพายเรือด้วย คนที่ค้ำ^๑ น้ำให้
 เรือเดินก็เรียกว่าพลพายสพาย ฤๅผิพาย พวกพาย คนพายด้วยเครื่อง
 มือที่ค้ำน้ำก็เรียกว่าพาย ดังพัดแลช้อนแลอื่นๆ ด้วย คำอย่างนี้ถึงใน
 อังกฤษก็มีอย่างนั้น พายคำนี้แสดงความโวกให้ไหว ให้เดิน ภายคำนี้
 มีใช้อยู่ ๔ สถาน ภายใน ภายนอก ภายหน้า ภายหลัง ฝ่ายใช้ไม่ได้ใน
 ที่นี้ชาติที่เดียว ภายใน ภายนอก ลำแดงโอกาส หรือ ภายใน ภายนอก
 ภายตัว วง บ้าน เมือง เรือน โรง เรือ ป่า ภูเขา พิกพ จักรวาล แล
 อื่นๆ ฤๅ คำว่า ภายใน นั้นใช้ว่ากาลเวลาก็มีบ้างคือภายในวันนี้ คืนนี้
 ทุ่มนี้ โมงนี้ ภายนอกไม่สู้ใช้ด้วยกาลเวลามักว่าก่อนหลัง ฤๅน่าหลังไป
 ภายหน้า ภายหลัง มักใช้ว่าด้วยกาลเวลาโดยมากอย่างว่ารทุกภายหลัง
 ดูเกิดนานไปภายหน้าจะมีเป็นอะไรๆ ภายหลังแปลว่า กาลที่ล่วงมาแล้ว
 ภายหน้าแปลว่ากาลที่จะมาโดยมาก แต่บางที่เขาก็มาพูดในโอกาสถิ่นที่
 ก็มีบ้าง อย่างว่าภายหน้าบ้าน ภายหน้าเมือง ภายหลังเรือน ภายหลังโรง
 มีสิ่งนั้นสิ่งนี้ ดังที่เขาที่พูดกาลแลโอกาสรวมกัน อย่างว่า ตัวไปที่อื่น
 ภายหลังที่บ้านเรือนมีเหตุขึ้น ตัวจะไปไม่รู้ว่าจะเหตุอะไรจะมีในภายหน้า ฤๅ
 คนที่เดินในกระบวนเป็นแถวไป เขาก็พูดกันว่า ข้าไปภายหน้า ฤๅข้างหน้า

^๑ ขอได้โปรดสังเกตว่า แต่โบราณใช้คำว่า ค้ำ แต่ในปัจจุบันนิยมใช้คำว่า พูย

ภายหลัง ฤๅซ้างหลัง เป็นอย่างไรไม่รู้ ซ้างไปซ้างหลัง ฤๅภายหลัง ซ้าง ภายน่าเป็นอย่างไรซ้างไม่รู้ในที่เช่นนี้ กาลกลับโอกาสปะปนกันอยู่ ว่าแต่ โดยมากแล้วภายน่า ภายหลัง ใช้พูดถึงกาลเวลา ภายโน ภายนอก พูด ถึงที่ ถ้าจะว่า ภายบน ภายล่าง ภายใต้ ภายเหนือ ภายซ้าย ภายขวา หมายถึงโอกาสว่าดังภายในภายนอกก็ดูเหมือนว่าจะควรฟังได้อยู่ แต่ คำคนโบราณเขาไม่สู้ใช้ จะว่าไปแล้วจะเป็นอุทริไป ฝ่าย คำนี้ไม่มีใน หนังสือเก่าๆ เลย แต่ทุกวันนี้เห็นแต่หนังสือชาววัดเอามาเขียนในที่ ควรว่าภาย คนเห็นชาววัดจะหลงไหลเชอะชะปะปนด้วยคำว่า ฝ่าย ดอกกระมัง คำว่า ฝ่าย คำนี้ในราชการใช้มาก หมายถึง พวก หมายถึง เหล่า หมายถึง หมู่ หมายถึง กอง ไม่ว่าด้วยกาลแลโอกาสดังภายเลย

ที่ใช้ฝ่ายนั้น คือข้าราชการฝ่ายในเกณฑ์แห่งฤๅอยู่นั่งเฝ้า ฝ่าย ซ้าย ฝ่ายขวา ฝ่ายน่า ฝ่ายหลัง ฤๅในการถ้อยความ แลศึกสงคราม ก็ว่าฝ่ายไทยว่าอย่างนี้ ฝ่ายพม่าว่าอย่างนั้น แลคติอย่างนี้อย่างนั้น ฝ่ายเรา ฝ่ายเขา ฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายคฤหัสถ์ คำว่า ฝ่าย คือหมายหมู่ต่างๆ ที่เป็นคู่ๆ แต่กิริยาอาการ รวมกันฤๅผิดกัน จะว่าถึงร่วมกัน คือว่าเป็น ไมตรีกัน ยอมความกันทั้งสองฝ่าย ชัดกันคือว่าสองฝ่ายเปนข้าศึกกัน ฤๅยกย้ายทำไม่เหมือนกันแลอื่นๆ คำว่า ฝ่าย คงหมายชี้แยกพวกเหล่า ให้เป็นแผนก ไม่ปะปนกันว่าฝ่ายก็ไม่มีเลย คำไทยเขียนอีกคำหนึ่งว่า ฟาย คำนั้นแปลว่า ของที่เต็มในฝ่ามือซ้างเดียวที่ไม่ได้กำเข้า ฤๅถ้าเป็น กิริยาคนร้องไห้ คำคนมากพูดว่าเซ็ดน้ำตาแล้ว คำคือๆ สูงๆ เขาไม่ว่า เซ็ด เขาว่า ฟายน้ำตา แลอีกอย่างหนึ่ง ผู้ที่ทำการหลายอย่างมักได้ หลายอย่าง เขาว่าผู้นั้นฟุ่มฟาย คำว่า ฟาย มีที่ใช้สามอย่างเท่านี้ คำว่า ฝ่าย นี้อยากจะขอเสียไม่ให้ใช้เพราะไม่เป็นคำไทยเลย”

เท่าที่คัดคำประกาศในรัชกาลที่ ๔ มาให้อ่านอย่างยืดยาวนี้ ถ้าท่าน พิจารณาตามไปด้วย ก็จะเห็นว่าการใช้คำดังกล่าวในสมัยนี้ได้เปลี่ยนไปมาก บางคำเกือบจะไม่ได้เอามาใช้เลย อย่างเช่นคำว่า “ฟาย” เป็นต้น

กล่าวถึง...

- คำผวน • หนังสือกลอนคำผวน
- ๑ศก • ที่มาของคำว่า “ศพ”
- นิทานเรื่อง บ้านม้าภาษี • คำว่า “หิว” กับ “ศิษะ”

เมื่อหลายสิบปีมาแล้ว มีหนังสือรายวันฉบับหนึ่งลงเรื่องอ่านเล่น เป็นทำนองเรื่องจีนแต่ไม่ได้แปลมาจากภาษาจีน เป็นเรื่องที่คิดแต่งขึ้นเอง แล้วใช้ชื่อตัวละครเป็นจีน ที่ว่ามีชื่อเป็นจีนนั้นก็เพียงเอาสำเนียงมาเท่านั้น ไม่ใช่ภาษาจีนแท้ๆ คือเลียนเอามาแต่เสียงอย่างเช่นชื่อ โพตุง นี่เป็นชื่อสมมติ ให้ฟังเป็นตัวอย่าง เพราะไม่มีเวลาไปค้นจากหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นได้ ถึงจะค้นเอามาได้ ก็ไม่เหมาะที่จะเอามาอ่านให้ฟังเพราะเป็นภาษาที่ค่อนข้างจะหายากเสียโดยมาก ในตอนต้นเรื่องได้มีคำโคลงเขียนไว้บทหนึ่ง ซึ่งจำได้เพียงบาทต้นว่า “ผกตันมีชะช้า ไหมหลู” ท่านที่ไม่คุ้นกับภาษาเช่นนี้อาจจะไม่เข้าใจว่าเขาหมายถึงอะไร ดูไม่เป็นภาษาเอาเสียเลย

“ผกตันมีชะช้า ไหมหลู” นี่เป็นคำผวนทั้งนั้น เมื่อกลับคำแล้วจะได้ความว่า ผนตกมาชะชี้หมูไหล การพูดหรือเขียนคำผวนอย่างนี้ เป็นที่นิยมกันมาสมัยหนึ่ง เท่าที่อ่านพบในหนังสือเก่าๆ พอจะคาดคะเนได้ว่า คำผวนนิยมใช้กันมากในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ บางท่านไม่ได้ใช้คำพูดอย่างเดียว แต่ได้นำเอามาใช้ในภาษาหนังสือด้วย บุคคลที่พอจะนำมาอ้างอิงได้ก็คือ ก.ศ.ร. กุหลาบ ซึ่งเป็นนักหนังสือพิมพ์และนักแต่งหนังสือในสมัย

รัชกาลที่ ๕ ท่านผู้นี้ชอบใช้คำพวนเหมือนกัน อย่างจะว่าคนประจบสอพลอ ก็จะใช้คำว่า นายคนนั้นชอบ “สินเตีย” คำนี้เมื่อพวนกลับคำแล้วก็จะมีความหมายเป็นที่เข้าใจกันดีทีเดียว

ในหนังสือ พระสุทนต์ ฉบับพิมพ์คราวที่ ๒ ที่โรงพิมพ์บ้านพระยาสมุทรบุรณารักษ์เป็นผู้พิมพ์เมื่อจุลศักราช ๑๒๕๑ ซึ่งตรงกับพุทธศักราช ๒๔๓๒ ได้ประกาศขายหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ คัพพัทลวน (เข้าใจว่าจะเป็นเล่มเดียวกับ สรรพลัทธิวน ที่มีผู้นำมาพิมพ์ในปัจจุบัน) หนังสือเล่มนี้แต่งเป็นเรื่องนิทาน ชื่อตัวละครและถ้อยคำพวนทั้งนั้น เข้าใจว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นหนังสือไทยเล่มแรกที่ใช้คำพวนมากที่สุด จนเป็นแบบอย่างให้คนในสมัยหลังเลียนแบบจะผิดกันก็เฉพาะวิธีแต่ง คือหนังสือ คัพพัทลวน ได้แต่งเป็นกลอนตลอดทั้งเล่ม อันเป็นความนิยมในสมัยนั้น แต่ที่คนสมัยหลังมาแต่งเล่นคำพวนก็แต่งแบบร้อยแก้วธรรมดา ถ้าจะเปรียบเทียบกันแล้ว หนังสือ คัพพัทลวน ยังมีศิลปะในการประพันธ์อยู่มาก เป็นหนังสือที่แปลกและอาจจะแปลกที่สุดในโลกหนังสือ

การที่ยกเอาเรื่องคำพวนมาพูดนี้ ก็เพราะคำพวนเกี่ยวกับภาษาหนังสือเป็นอันมาก ถ้าจะพูดกันไปแล้ว คำพวนช่วยผ่อนคำหนักๆ หรือคำหยาบให้เบาลงไปได้มาก บางทีฟังแล้วก็ค่อนข้างไปทางซ้ำ อย่างเช่นพูดกันว่า “แซกตามดอย” ถ้าฟังอย่างไม่คิด ไม่กลับคำ ก็เป็นแซกตามภูเขาไป ถ้ากลับแล้วจึงจะรู้ว่าเขาหมายถึงอะไร แต่ที่พูดอย่างนี้ก็มิได้หมายความว่าเจตนาจะนิยมชมชอบหรือสนับสนุนให้ใช้คำพวน เพราะคนโบราณที่ท่านเป็นผู้ที่ท่านไม่นิยมใช้ถือเป็นคำไม่สุภาพ และโดยเหตุที่นิยมใช้คำพวนกันนี้เอง จึงได้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงภาษาขึ้น คำใดที่เคยใช้กันมาแต่โบราณ เมื่อพวนกลับแล้วมีความหมายไปในทางที่ไม่ดี ไม่สุภาพ ท่านก็เปลี่ยนให้เรียกเสียใหม่ ไม่ให้ใช้คำนั้นๆ กราบทูลพระเจ้าแผ่นดินหรือพูดกับเจ้านายซึ่งท่านคงจะสังเกตเห็นได้เองจากตำราราชาศัพท์ ว่าได้เปลี่ยนชื่อหรือภาษาที่เป็นคำพวนให้เป็นคำอื่นแทน ดังนั้นจะเป็นว่าคำพวนมีอิทธิพลทำให้เกิดภาษาใหม่ขึ้น

ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นๆ ว่าในรัชกาลที่ ๔ นั้น เป็นสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงภาษาหนังสือมาก เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิถีพิถันในการใช้คำ ไม่ว่าจะเป็นคำพูดหรือการเขียนหนังสือ เมื่อทรงพบหรือได้ยินได้ฟังใครพูดผิดเขียนผิดก็จะทรงทักท้วงทันที หรือไม่ก็ให้อาลักษณ์เขียนประกาศห้ามใช้ พร้อมทั้งอธิบายเหตุผลว่าทำไมจึงไม่ควรพูดหรือเขียนอย่างนั้น หรือถ้าทรงทราบว่าผู้ใดใช้ภาษาได้ถูกต้อง ก็มักจะพระราชทานรางวัล เพื่อเป็นตัวอย่างจะขอคัดประกาศให้ใช้คำว่า “ฉศก” แทน “ฉ้อศก” มาให้อ่านดังต่อไปนี้

“ด้วยพระธรรมการบตีศรีสุทธศาสนวโรประการ จางวางกรมพระธรรมการ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ สั่งว่า ณ วันเสาร์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีชวด ฉศก เพลา ๔ พุ่มเศษ พระธรรมกิติ วัดระฆังโฆษิตาราม เข้าไปถวายเทศนาในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยแล้วถวายศักราช ว่าปีชวดฉศกนั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่า ตามที่พระธรรมกิติถวายว่า ปีชวดฉศก เป็นคำถูกตามอักษรภาษาไทยที่เล่าเรียนกันต่อๆ มา จึงทรงพระกรุณาหมายใช้แทนเงินถวายบูชาคำที่ว่า ปีชวด ฉศก แก่พระธรรมกิติหมายละสลึง ๒๔ หมายถึง เป็นเงินตรา ๖ บาท แล้วทรงพระราชดำริเห็นว่า พระธรรมกิติอายุวุฒิสมมากได้ถวายเทศนาในหลวงแลได้เทศนาในเจ้าต่างกรม เจ้ายังมีได้ตั้งกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน เสนาบดีแลข้าทูลละอองธุลีพระบาทแลราษฎรทั้งปวง มีผู้นับถือโดยมาก ซึ่งพระธรรมกิติถวายศักราชว่าปีชวดฉศกครั้งนี้ควรจะเป็นแบบฉบับสำหรับแผ่นดินต่อไปได้ ตั้งแต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ถ้าปีใดเป็นฉศกแล้วก็ให้ใช้ว่าปี...ฉศก ทุกปีตามอย่างพระธรรมกิติถวายศักราชนั้นเถิด ให้พระครูอมรวิไชยประกาศกับพระราชาคณะ พระครูฐานานุกรม เปรียญเจ้าอธิการแลพระสงฆ์อื่นๆ ถวายศักราชแลถวายพระพรว่าปีชวดฉศกจงได้ อย่าให้ถวายศักราชถวายพระพรว่า ปีชวดฉ้อศกเลยเป็นอันขาดทีเดียว”

คำประกาศนี้ได้ประกาศ ณ วันอาทิตย์ เดือน ๗ แรม ๑ ค่ำ ปีชวด จ.ศ. ๑๒๑๖ ตรงกับวันที่ ๑๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๓๙๗ และจากคำประกาศนี้ ท่านก็คงจะเห็นแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรักความถูกต้องของภาษาไทยเพียงไร และคงไม่มีใครอีกแล้วที่จะให้รางวัลคนที่อ่านหรือพูดหรือเขียนภาษาไทยได้ถูกต้องเป็นเงินตรา เช่นนี้ ฉะนั้นการที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยและคอยแก้ไขการเขียนการอ่านอย่างจริงจังนั้นก็ย่อมจะเป็นความจริงมากขึ้น

ในประกาศเรื่องการใช้ภาษาในสมัยรัชกาลที่ ๔ นั้น ถ้าท่านสังเกตดู จะเห็นว่าภาษาที่ใช้ในนั้นเป็นภาษาที่เข้าใจง่าย ๆ ไม่เยิ่นเย้อ และได้ยกตัวอย่างให้เห็นให้เข้าใจ มีการยกย่องออกชื่อผู้ที่ใช้ภาษาถูกต้อง บางฉบับก็มีถ้อยคำที่อ่านแล้วออกจะซ้ำๆ อย่างเช่นในประกาศเดือนสถิติ คำที่เรียกชกศพว่า

“ใครๆ คือพระภิกษุในสงฆ์ฤๅนักปราชญ์และคนใช้หนังสือ แลข้าราชการผู้จะกราบทูล จงทราบแน่เถิดว่าคำเรียกว่าทราบดีว่าศพนันถูกต้องแล้ว ให้ใช้เขียนหนังสือแลกราบทูลว่าศพอยู่นั้นแล ใครอย่าอุตริคิดตามชาววัดคิดล้นไป เขียนบ้าง กราบทูลบ้าง ว่า ‘อสุภ (อสุภะ) อสภ อาสภ’ อย่างใดๆ อย่างหนึ่งเลย ถ้าใครขึ้นว่า อสภ อาสภ ดังนั้นในหลวงทรงแข่งไว้ว่าให้ศิระคนนั้นล้านเหมือนหลวงตาในวันโกนเป็นนิจันรันครไป ถ้าใครเขียนแลกราบทูลว่าศพตรงๆ แล้ว ทรงพระอริยฐานอวยพรผู้นั้นว่า ถ้าศิระล้านให้ผมอกดำ ถ้าไม่ล้านก็อย่าให้ล้านเลย คำว่า ศพ นี้ออกมาจากคำมคธว่า จโก^๒ เป็นแท้ใช้อื่น”

ดังนั้นจะเห็นว่าในประกาศบางฉบับได้แทรกถ้อยคำที่อ่านแล้วชวนำ

^๒ ในหนังสือ ไวยากรณ์มูล คำว่า “ศพ” มาแต่คำว่า “จว” (จะวะ)

หรือแข่งคนที่ใช้ภาษาหนังสือนอกแบบออกไป และเป็นสิ่งที่สังเกตว่าทรงอ้างถึงพวกชาววัดว่าเป็นพวกที่ชักภาษาให้เสียอยู่เสมอ ซึ่งในสมัยนี้เราก็มักจะพูดถึงการเอาภาษาไทยไปเป็นภาษาบาลีสันสกฤตของพวกที่รู้ภาษาบาลีสันสกฤต ว่าเป็นการลากเข้าวัด เป็นภาษาชาววัด การที่ทรงอ้างถึงพวกชาววัดเสมอนั้นก็เป็นเพราะพวกชาววัดถนัดใช้ภาษาบาลีสันสกฤต เห็นว่าภาษาเหล่านี้เป็นภาษาสูง ถ้าใช้ภาษาเหล่านี้แล้ว ก็จะทำให้ภาษาหนังสือที่เขียนนั้นดูมีหลักฐานสมภูมิผู้เขียนมากขึ้น แต่ตามความจริงแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ ภาษาหนังสือจะดีเด่นไม่ใช้อยู่ที่การนำภาษาต่างประเทศมาใช้ ไม่ใช้อยู่ที่การเปลี่ยนภาษาไทยเป็นภาษาบาลีสันสกฤต การทำเช่นนั้นเท่ากับแปลภาษาไทยให้เป็นภาษาต่างประเทศ ซึ่งจะทำให้อ่านไม่เข้าใจมากขึ้น เพราะคนที่รู้ภาษาบาลีสันสกฤต พอที่จะแปลศัพท์ต่างๆ ได้นั้นมีไม่มากนัก

เมื่อกล่าวถึงการแปลคำไทยเป็นภาษาบาลีและสันสกฤต ก็นึกถึงการลากคำให้เป็นภาษาอื่น ซึ่งเรียกกันว่าบวชศัพท์หรือลากเข้าวัด คำชนิดนี้มีอยู่มาก จะขอยกมาให้เป็นตัวอย่าง เช่น คำว่า “มังคุด” ก็มีท่านที่เชี่ยวชาญภาษาบาลีบอกว่ามาจากคำว่า “มังสะ” ซึ่งแปลว่า เนื้อ กับคำว่า “คุด” ที่แปลว่ารักษา รวมแปลว่า รักษาเนื้อ การที่ลากเอาคำมังคุด ว่ามาจากมังล็คุดนั้นเข้าใจว่าผู้คิดแปลจะมีความรู้ทางหมอกกลางบ้านอยู่บ้าง คือรู้วาระของเปลือกมังคุดนั้นฝาด มีสรรพคุณในทางสมานแผล เรียกว่ารักษาเนื้อนั่นเอง จึงเอาคำว่า “มังสะ” กับ “คุด” มารวมกันและได้เสียงที่ตรงกันเสียด้วย แท้ที่จริงคำนี้ในภาษามลายูเขาก็มี เรียกว่า Mangusten

การที่สุนทรภู่มีชื่อเสียงดีเด่น มีคนยกย่องสรรเสริญว่าเขียนกลอนได้ไพเราะและมีความหมายชัดเจน ก็เพราะสุนทรภู่ใช้ภาษาหนังสือง่ายๆ เป็นภาษาไทยใช้พูดกันอยู่ทุกวันนั่นเอง กลอนของสุนทรภู่ไหนใครฟังก็เข้าใจ คนที่ไม่เข้าใจศัพท์สูงๆ ก็ฟังรู้เรื่อง เพราะกลอนของสุนทรภู่ไม่มีศัพท์ภาษาต่างประเทศ เป็นภาษาไทยแท้ ถ้าท่านจะเปรียบเทียบกลอนของสุนทรภู่กับกลอนที่แต่งในสมัยปัจจุบันนี้แล้ว จะเห็นว่าวิธีการหยิบเอาถ้อยคำมาใช้

ผิดกันมาก สุนทรภู่ใช้คำง่าย ๆ แต่กลอนสมัยปัจจุบันนี้ใช้ศัพท์พราวไปหมด เมื่อพูดถึงการเอาศัพท์บาลีสันสกฤตมาใช้แทนภาษาไทยก็อดนึกถึงภาษาที่ใช้พูดกันอยู่คำหนึ่งไม่ได้ คือคำว่า “หั่ว” ซึ่งมีบางท่านรังเกียจว่าเป็นภาษาไทยที่ไม่ไพเราะ มักจะเอาคำว่า “ศิระะ” มาใช้แทน ความจริงก็ไม่ผิดจะใช้คำไหนก็ได้ทั้งนั้น แต่ถ้าใช้ผิดที่หรือไปเปลี่ยนชื่อที่เขาเรียกกันมาแต่โบราณก็จะกลายเป็นเรื่องน่าขำไป อย่างมีเรื่องเล่าถึงนักภาษาคนหนึ่งขึ้นรถไฟจากกรุงเทพฯ จะไปลงที่สถานีบ้านนาฮี เมื่อรถไฟไปถึงสถานีบ้านม้าซึ่งอยู่เหนือสถานีอยุธยา นักภาษาคนนั้นก็เตรียมจะลง คนที่เขารู้ว่านายคนนั้นจะไปลงที่สถานีบ้านนาฮีก็เตือนว่ายังไม่ถึงสถานีบ้านนาฮี นี่มันสถานีบ้านม้า นายนักภาษาคนนั้นก็พูดอย่างวางภูมิว่า บ้านม้ากับนาฮียกก็ครือกัน ม้าก็แปลว่านาฮี แต่เมื่อลงไปแล้วจึงได้รู้ว่าไม่ครือกันเสียแล้ว ต้องเดินจากบ้านม้าไปอีกหลายกิโลเมตรจึงได้ถึงบ้านนาฮี^๓

ที่ยกเอานิทานเรื่องนี้มาเล่า ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าการเปลือชื่อสถานที่ให้ผิดไปจากเดิมนั้นเป็นเรื่องไม่สมควร ที่อำเภอพระนครศรีอยุธยามีตำบลแห่งหนึ่งเรียกกันว่าตำบลหั่วรอ แต่มักจะมีคนที่ทำเป็นผู้ดีหรือรู้ภาษาสูง ๆ ไปเรียกตำบลหั่วรอว่า ศิระะรอ กันมาก นี่เรียกว่าไปแก้ชื่อเดิมของเขา บางคนร้ายยิ่งไปกว่านี้ คำใดที่มีคำว่า “หั่ว” เขาจะเปลี่ยนเป็นศิระะหมด อย่างเช่น หั่วตอ ก็เรียกว่า ศิระะตอ เป็นต้น ท่านลองคิดดูเถิดว่า ถ้าเราเห็นคำว่า “หั่ว” เป็นคำต่ำ ต้องเปลี่ยนเป็นศิระะไปหมดแล้ว ภาษาไทยจะเปลี่ยนแปลงไปมากมายเพียงใด อย่างเช่น คำไทยแต่โบราณเรียกคนเกะกะระรานว่าพวกนักเลงหั่วไม้ ถ้าใครอุตริไปเรียกว่า นักเลงศิระะไม้ ก็คงฟังดูพิลึก

^๓ มีบางท่านอธิบายว่า “นาฮี” เป็นภาษาท้องถิ่น หมายถึง ทางแยก แต่พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท) ผู้เชี่ยวชาญภาษาอีสานท่านว่า บ้านนาฮีแต่เดิมเป็นบ้านม้า ท่านแต่งไว้ว่า “รถกัฏฐาคิดจากบ้านนาฮี บ้านนาฮีแต่เดิมบ้านม้า ชื่อบ้านม้ากรุงเก่าก็มี บ้านนาฮีพวกรถเขาดัง เป็นที่ยังบ่อให้ถึกกัน บอกสำคัญไว้เพียงเล็กน้อย”

กล่าวถึง...

- การแก้คำให้เป็นบาลีสันสกฤต
- ถิ่นวิพาร • สัตว์โต • หลังคาแดง
- โรงเรียนดัดจริต • หนังสือพิมพ์ดัดจริต • ฟอย

ในตอนที่ได้พูดถึงการแก้คำให้แปลกไปจากคำเดิม โดยหวังจะให้ เป็นภาษาผู้ดีหรือเป็นภาษาที่สูงขึ้น แต่ผู้ใช้ไม่ได้คำนึงถึงความเหมาะสมของ ภาษา หรือไปเปลี่ยนของเดิมจนทำให้ความหมายเปลี่ยนไป ผู้ที่เปลี่ยนมัก ไม่ได้คิดถึงว่าคำเหล่านั้นได้ใช้เรียกกันมาตั้งแต่เมื่อไร หรือมีความหมาย เป็นที่รู้จักกันมากมายแล้วแค่ไหน คิดแต่จะหาคำสูงๆ เข้ามาเปลี่ยน ซึ่ง แทนที่จะดีกลับทำให้ภาษาเสีย กลายเป็นภาษาแขกไปหมด

ลัทธิเปลี่ยนคำธรรมดาให้เป็นคำบาลีสันสกฤต หรือที่เรียกกันว่าภาษา ผู้ดีนั้น เห็นจะเนื่องมาจากคนที่คบกับผู้ดี หรือขุนนางที่อยู่ใกล้ชิดกับเจ้านาย ได้ยินได้ฟังคำราชาศัพท์อยู่บ่อยๆ เมื่อเห็นภาษาที่ใช้กันตามธรรมดา ก็นึก ว่าเป็นภาษาสามัญ ไม่ควรจะนำมาพูดหรือเขียนถึงผู้ที่สูงกว่าตน จึงคิด เปลี่ยนภาษาธรรมดาให้เป็นภาษาบาลีสันสกฤตหรือภาษาเขมร ซึ่งบางคำ พอฟังได้ แต่บางคำฟังแล้วก็ออกจะเกินไป เรื่องการประดิษฐ์ภาษาให้ สูงขึ้นนี้มีเรื่องหนึ่ง ที่เจ้าหมื่นศรีได้เขียนเล่าไว้ในหนังสือ *ราชาศัพท์ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒* รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ ตอนหนึ่งว่า

“ด้วยสมุทราชาศัพท์ที่พิมพ์ขึ้นครั้งแรกนั้น ข้าพเจ้าได้นำขึ้น
 พูลเกล้าฯ ถวาย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระกระแส
 ถึงมูลเหตุที่เกิดตำราขึ้นว่า ‘เรื่องราชาศัพท์นี้ เข้าใจว่ามีผู้ใหญ่ๆ จดไว้
 เช่น อาตมยศบ้าง จางวางมหาดเล็กบ้าง แต่ไม่ได้เคยนำขึ้นกราบ
 บังคมทูลหาหรือว่าจะควร และจำเป็นฤๅไม่แต่สักครั้งเดียว จดลงไว้
 อาไศรยคำเพทมูลของข้าราชการที่รู้แบบเคยใช้กันมาบ้าง ที่ได้เล่าเรียน
 วิชาตามคหบ้าง ที่ดวงใจพลิกพล่งถ้อยคำซึ่งเห็นว่าหยาบให้เพราะขึ้น
 บ้าง ถ้าทูลขึ้นไม่โปรดว่าดีก็จดไว้ แต่โดยมากมักจะเป็นรับสั่งว่า คำนี้
 ให้เรียกเสียเช่นนั้นก็จดไว้ แล้วเอามาเทียบเคียงกับคำอื่นที่คล้ายคลึง
 จดเทียบคำลงไว้ แล้วไม่ได้เคยกราบทูลแลไม่ได้ถวายทอดพระเนตร
 ตำราที่จดขึ้นก็ต่างๆ กัน เพราะเหตุฉะนั้นบางที่ที่ถูก บางที่ที่ไม่ถูก
 บางที่ที่ไม่ได้เคยเรียกเลย จนไม่ได้ยืนยันตั้งแต่เกิดมาจนแก่ บางที่ก็เรียก
 เสียอย่างอื่น บางคำทูลขึ้นไปก็กริ้ว อย่างเช่นดอกถันวิลานี้คำหนึ่ง
 แลละ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทูลขึ้น เห็นจะสัก ๓-๔
 หน ว่าแมวมันเป็นเจ้านายอะไรจึงเรียกนมไม่ได้ ถึงที่เล็กๆ กินนมทำไม
 จึงเรียกว่ารับพระราชทานนมได้ ทำไมไม่เรียกว่ารับพระราชทานถัน ศัพท์
 ที่คิดขึ้นผิดเช่นนี้ อย่างเดียวกับข้างเรียกว่า สัตว์โต รับสั่งว่าเป็นพวก
 ใจกระดูกกระตึก คิดเข้าใจว่าเรื่องถันวิลานี้ได้มีประกาศเหมือนกับ
 สัตว์โต แต่เป็นประกาศเขียนกระดาษปิดเสาท้องพระโรง ท่านนักจด
 ทั้งหลายไม่มีใครจะเข้าไปถึง มีแต่มหาดเล็กหนุ่มๆ จำได้แล้วก็แล้วกัน
 ยังมีอีกหลายคำที่หายไปเสียก็มี คำที่เหลืออยู่เช่นนี้ เป็นคำที่ผู้ฟังมัก
 เข้าใจว่าเรียกว่านมแมวกวัก ต้องเรียกถันวิลางี้จะถูก การที่เข้าใจ
 กลับเช่นนี้ไม่รู้ว่าเป็นด้วยเหตุใดมีจนถึงเป็นเหตุใหญ่โตก็ได้ เช่นกับ
 กระบี่มีผู้แต่งหนังสือถวายเห็นจะเป็นฎีกา เรียกว่า งามปี ให้ตรงกับภาษา
 พม่า กริ้วว่าอุตุรี รับสั่งให้เขียนประกาศสั้นๆ ไปปิดไว้ที่กำแพงหน้า
 พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ห้ามอย่าให้เรียกกระบี่ว่างามปี ให้เรียกว่า